

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2019. február – XVIII. évfolyam 2. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Az Iskola a határon
margóira **2**

*Németh István Péter
jegyzete*

Ükapám pohara **3**

Petrőczy Éva verse

Pálma
a Hortobágyon **4**

*Tusnády László
tanulmánya*

A tölgyember **10**

*Százdi Antal
Tisza Istvánról*

Tábori
levelezőlapok **12**

Vasvári Zoltán dolgozata

A bírósági per **15**

Lengyel János novellája

Petőcz András
legszebb versei **19**

*Bakonyi István
könyvismertetője*

Ház

Ország László elektrográfija

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Az Iskola a határon margóira

Kihullt lapok egy olvasónaplóból

*Nem az erőszak erős,
hanem a lélekzet...*

Vasadi Péter

Hogy a XX. század az emberiség történelmének egyik legsötétebb intervalluma lesz, azt az 1899-es esztendőben szeptember 22-én Ottlik Géza legkedvesebb költője, Rainer Maria Rilke, a Monarchia egyik legműveltebb és legérzékenyebb költője már megérezte: „*E századvégen élek épp. Fordul / befirkált lapja, huzatot támaszt. / Az Úr, te meg én – s még kik rótták azt? / Fönn most pörgeti át a sok zord ujj. // És új oldal jó, ragyogás két rajt / hótisztán, s nincs vad karcú nyom. / Némán vizslatják széltern mi fér majd, / erő sötétlik arcukon.*”

A valóság ezúttal valóban éppen oly rettenetes lett, mint az elképzelt. Az I. világháború száz éve volt, Erzsébet királynét pedig százhusz esztendeje ölte meg a Genfi-tó partján egy olasz anarchista. (1898-ban, egyetlen esztendővel a Rilke-vers születése előtt.) Kielezett, hegyes reszelővel szúrta szíven Sissyt. Ezt az emberiség legnagyobb hányadával együtt elgondolni is nehéz, nemhogy a tervek szerint kivitelezni.

Rilke 1914-től a frontokon zajló harcok ideje alatt a *Mária élete* című versciklusán dolgozott, más témát választani sem tudott.

Ady Endrét, Rilke kortársát is kísértette ekkor az emberi-költői elnévelés veszélye. 1915-ben novembertől 1916. január 16-ig nem jelent meg egyetlen verse sem. Fekete karácsony ez egy lírikus számára, és kísértetes minden ős, mivel fogyatkozott számú az ember.

A soproni ősökkel is rendelkező Georg Trakl pedig a lengyel hadszíntéren gyógyszerész katonaként nem volt képes elviselni a látott borzalmakat, és öngyilkos lett. Baljóslatú minden képe még a szépségről is, oly korban élt. Először Trakl verse értesítette az emberiséget, hogy a statisztikákba föl kéne venni a holtak mellé a megszületetlen utódok számát is.

Christian Morgenstern, aki teozófus lelkületével és észjárásával csak úgy ontotta magából a szójátékokat, mágikus szó-fúziókat, úgy ír versebe egy csonkolt emberi testrészt, mintha az egy régholt szent ereklyéje lenne, s így *pars pro toto*: csonkaságában is jót áll a teljes és ép, egészséges emberért, sajnos annak már csak mementójaként (*A térd*). Morgenstern minden groteszk fintonában is ott van a mi Ady Endrénk daca, amitől a *vox humana* nem halkulhat el az embertelenségben. Morgenstern meg sem érte az első világháború kitörését, előtte tavasszal Dél-Tirolban hunyt el. A közeli jövőben zajló har-

cok közelében... Az ezernyolcszázhetvenes években született német ajkú költők nemzedéke tehát ugyanúgy megsejtette és átélte a közelgő borzalmakat, mint a mi Adyunk, aki a különös nyár-éjszakáról írta meg hátborzongató költeményét.

Adynál gyakoriak az úgynevezett karácsonyversek. Hermann Hesse (1877–1962) költeménye sem mond kevesebbet, mint a magyarországi nyugatosok lírája. Például a pacifista Babits gyermekhangra szerzett zsoltárában az hangzik el, hogy az a véres Isten: nincsen. Igen sokan gondolták ezt így még 1914 márciusában, külön-külön. De páran, nyilván: nem... 26-án – akárha a decemberi ellen-háromkirályok – útnak indultak a hirtelen kiképzett merénylők. Velük tartott a még húsz esztendejét sem betöltött Gavrilo Princip. Ennek az anarchista csoportnak neve is volt: a *Fekete kéz*. Nem a tiszta kezűek egyenes jellemére és büntelenségére vagy éppen bűnbánatára utalt mesterségük címere.

A világ dolgait az ember előbb-utóbb fölcsztja jóra és rosszra, akár a Teremtő keze, amikor elválasztotta egymástól az eget és a földet. S itt volt az igéje szerinti fény, ott a sötét. Igen, ott a Fekete kéz.

A legelső zsoltárból is az isteni dichotómia intelme szól az emberhez: az igazak útján igyekezzünk járni, ne a gonoszokén. (Szent Ágoston szenvedélyesen azonosult ezzel a gondolattal magyarázataiban.) A szépség és a rütség létezését ugyanúgy az egymással való dualisztikus ellentétpárban tudjuk elképzelni. Legalábbis Keats versbeli parancsa így szól: a szép igaz, s az igaz szép! Mózes parancsolatai közül az, hogy „Ne ölj!”, nem csupán morális felszólítás, ám esztétikai is: nehogy a gyilkolásban teljék bármi kedve a bűnösnek, Istennek nem tetszik a véres áldozat.

A magam részéről a legradikálisabb és egyben legrondább cselekedetnek az emberölést tartom. Nem tudom, az esendő logika szerint elég következetes vagyok-e, ha azt mondom, nem kevesebb radikalizmus, elszánás és erő kell az ellenkezőjéhez, az egyedüli szép emberséghez: nem és sohasem ölni.

A szép az nehéz, mondták a görögök, s őket idézte a humanista Babits Mihály, akinek nem csupán a szépérzete tiltakozott a világégés ellen, de a dúlt lelkeket is megértette, mivel a földön jónak lenni oly nehéz. Szépség és jószág egyaránt súlyos: Erős a szerelem, mint a halál (*Énekek éneke*).

Az esztétikai és etikai értelemben vett tartás egyáltalán nem azonos a pusztán nem-cselekvéssel, a passzivitással. Gondoljunk csak Borisz Paszternak regényhőisére, Doktor Zsivagóra. Ráláthatna az ellenségére, de ő inkább egy száraz faágra céloz. Lám, csak olyan növényre, ami már élettelen. Nevében

is az élet és az élni szó alakja szerepel. S ezért minden következményt vállal, akár a megtorlást is, de nem vét az élet parancsa ellen, ha már hivatása is van, a gyógyítás, ami ellentétben van az ártással, pusztítással. Még sokak életét fogja megmenteni, és szerelmesen megannyi szép költeményt ír majd.

A magyar regényirodalomban Ottlik Géza egyik hőse – Medve Gábor – sem hajlandó az erőszak semmiféle fegyverével élni, miután egyszer már, bár sikertelenül, szembeszállt indulatosan Merényivel, azok vezérével, akik basáskodtak mindvégig rajta. Többet nem párbajozott korbáccsal, de ahhoz sem volt kedve, hogy összefogjon a többi áldozattal a zsarnok ellen:

Petrőczy Éva Ükapám pohara

Rebi unokámnak, akivel együtt láttunk rubinpácos poharakat

Rubinpácos pohár,
szép Bohémiából,
öröm-kortyokat adj,
most, hogy már aláhull
vállamra a vénség,
vállamra a kórság,
te a varázslatnak
jól tudtad a módját,
hogy mosolyt bővöljél
őseim arcára,
amikor a porta, amikor a birtok
a messzi Simándon
várt a kalapácsra.

Az utolsó estén
még színig töltöttek,
s tégedet azután
damasztba göngyöltek.

Mentettek ükeim,
mentett dédapám is,
és megmentett végül
drága nagyanyám is.

Vagy százötven éve
huszár táncol rajtad,
jó lovát vezetve
könnyet *bévül* hullat.

Pohár, te Egyetlen,
aki megmaradtál,
segíts, ne időzzek
keserű kortyoknál,
hozd vissza egy percre
gyöngyös nevetésem,
félelmeim élet tompítsd,
kérve kérem.

„– ...Mire vársz? Hogy kitapossák a beledet?

Medve megállt, de nem felelt. Igen, arra vár.

– Hát nem ismered még őket? Hát hagyod majd, hogy kiirtsanak a föld színéről?

Azt nem mondtam, gondolta Medve...”

Sanyarú helyzetükön egyedül úgy tudnak javítani, hogy végigélik a katonai iskola minden gyötrelmét, ami elől nem futamodnak meg. Nehéz, de nem lehetetlen. A lázadás a világ berendezkedése ellen eleve reménytelen. Nem kérdéses, vereségben is élünk. (A regény – ne feledjük – az I. világháború utáni években játszódik, a nyugati határszélen, s a növendékek a szétesett Monarchia roncsai között próbálnak eligazodni.) A vezényszavak mindenesetre németek még. Az újoncok az első időben nem zsávolyiszürke egyenruhát kaptak, mint a többiek, hanem régi *k. und k-s* fekete uniformist. Az illemhelyen egyiküknek eszébe jut, hogy egyesíthetnék erőiket, s elnevezhetnék magukat Fekete kéznek. Ám nem lehetséges. Hiszen figyelik őket tulajdon évfolyamtársaik is. (Merényiék. Ottlik Géza számtalan embertelen tettükről beszámol a szépprózája oldalain, ám nem potenciális gyilkosok. A beilleszkedésre képtelen Apagyit lincselik meg majdnem végzetesen a tömegléktan felől érthető okokból mindazok, akik még nem tartoznak Medvéék jóérzés diktálta rezisztenségéhez.) S nem csupán ezért járhatatlan ez a út. Azért is, mert – katonanövendék voltuk dacára – nem tartozik eszköztárunkba az erőszak. S még az is lehetséges, azért, mert Medve Gábor, aki minden ocsmányságtól úgy irtózik, mint a vizelde faláról kezére tapadt kátránytól – aminek durván nekilökték –, egyszerűen nem találná szépnek. A regényben Medve Gábor maszatos kéznyoma a meszelésen – bár a történetben bőségesen esnek – a legmaradandóbb jelek egyikének bizonyul.

TUSNÁDY LÁSZLÓ

Pálma a Hortobágyon

A kétarcú Hortobágy

Ady Endre és Csontváry Kosztka Tivadar néhány alkotásáról akarok úgy írni, hogy közben a tehetségfejlesztés, társadalmi helyzet, földrajzi körülmények lehetőségeit is mérlegelni kívánom.

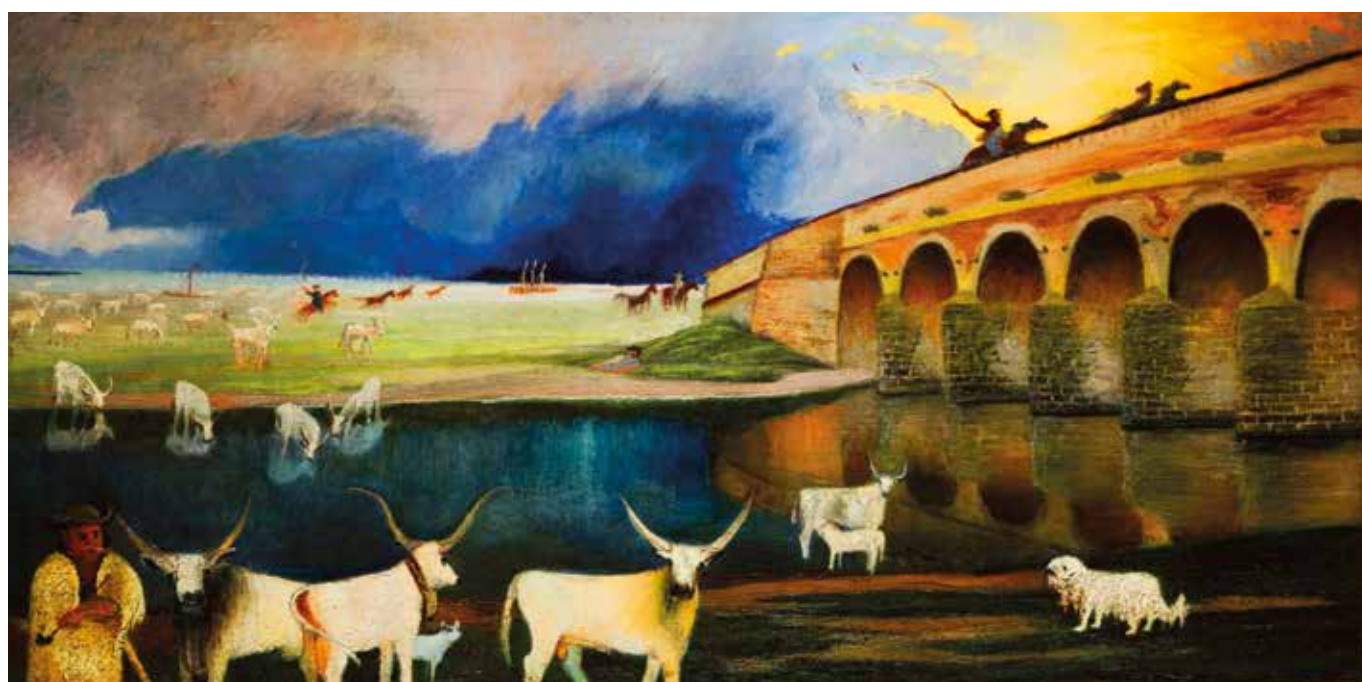
A *Hortobágy poétájában* és a *Vihar a nagy Hortobágyon* című festményen jelen van a sorsunk, mélységesen, nagy összegezésben. Mindez bonyolítja a kérdést, mert a megközelítés a végső válaszhoz vezető út bizonyos rövidítését teszi szükségessé. Bizonyos – látszólag elhamarkodott egyszerűsítés jegyében állapítom meg azt, hogy az elemzés, az összehasonlítás munkáját könnyíthetem meg azzal, ha leszögezem, hogy kétféle Hortobágyról van szó – kétfélet ábrázol a két remekmű. Nem ugyanaz tárul elénk, de ugyanarról a magyarságról szól, szinte örök érvénnyel, rólunk is. Sőt, a történelmi viharok dúlta, véráztatta föld lakóiról, hajdani honfitársainkról, a jelenbeliekről is, mi több, kevés reményünk lehet arra, hogy ezzel a kétféleséggel utódainknak sohasem kell majd találkozniuk: sohasem érzik azt, hogy bármely táján a világnak többre vihetnék volna.

Ady ezzel tisztában volt. Késmárk és Nagymajtény taszító erejét a bőrén érezte. Hallotta nádasainkból felszálló kísérteties hangokat, sóhajokat, a láncolt lelkek riadozását. Döbbenet figyelte a kipánnyvázott lelkek sorsát, létlehetőségeit, de azt is töretlen hittel vallotta, hogy a hazaszeretet olyan, mint a nehézkedési erő. Ő lehullott arra a rögre, amelyből vétetett. Viszont azzal is tisztában volt, hogy az ember szabad. Akár a természeti törvényeket is megtagadhatja, de ezzel a halált

választja. A hazaszeretet kapcsán ez úgy van jelen, hogy az elutasítása hozhat pillanatnyi, anyagi jólétet az egyén számára, de a messzire repülő kő üres, kiégett űrszondaként hull az anyai rögre. Lehet, hogy ezt a keserves visszazuhanást az adott „világgá menő” nem érzi. Talán azok inkább, akiket elhagyott, akik itt szerették őt. Aki a hazát végleg elhagyja, az egyik legszentebb érzést tagadja meg. Nemzete számára a halált leheli. A Hortobágy által jelképezett sors így válik nagy költőnk végzetévé: sok hibánk meglátása nem tagadtatta meg vele hazáját. Ezzel lett ő Ady Endre.

Csontváry Kosztka Tivadar küldetésének a mélyén a világ új látása, új értelmezése van jelen. A nagy motívumok bűvöletében a legnagyobb művészek szintjén kereste a választ létünk alapkérdéseire. A magyar glóbuszon népünk, nemzetünk sorsa óhatatlanul központivá magasodott. Ezt véste bele a lelkünkbe a történelmünk. A lét fogaskerekei között is példát mutattak nagyjaink. Ám festőnk jelene igen gyakran ennek az ellenkezőjét mutatta. Zrínyi Miklós hősi kirohanását akarta megörökíteni, de ez az „Új Zrínyiász” korában nehéz, igen kockázatos feladat volt. Mélyebbre kellett ásnia történelmünk bugyraiban. Így jutott el a Hortobágyra – annak valóságos, számára kortársi világába, valójában mégis távoliba, olyan lények közé, akiknek van emberi méltóságuk: legnehezebb pillanatainkban is hűségesek önmagukhoz. Ekkor is tudják az életet szolgálni.

Miután a maga elé tűzött célt teljesítette, és a megérdemelt elismerés helyett többnyire gúnykacajt, csúfolódást kellett hallania, művészeti hitvallását fogalmazta meg. Önigazolásként mondott el küldetéséről olyan dolgokat, körülményeket,

Vihar a nagy Hortobágyon – Csontváry Kosztka Tivadar festménye

amelyekről talán jobb lett volna hallgatnia. Nem a „hallgatásban a biztonságom” elv dicsőítéseként emelem ezt ki, hanem azért, mert Csontváry őszinteségével is csak ártott önmagának. Festői gyakorlata és elmélete között olykor ellentmondást lehet észlelni, de számunkra itt most az a fontos, hogy éppen akkor és olyan állapotban is hitt a magyar nép tehetségében. Ezt tekintette legnagyobb kincsünknek. Iskolaalapítási szándékát ez a tiszta és töretlen hit hatotta át.

A változások rendezetlensége

„Minden megy a maga rendje szerint, mert rend a lelke mindennek.” Ez a helyes és igaz gondolat sokak számára közhelyként hathat. Vajon miért? Egyszerűen azért, mert életük során, a körülöttük örvénylő, kavargó világban ennek épp az ellenkezőjét látják meg. Mindez így zajlik már jó ideje. „Legyen végre a dolgoknak új rendje!” – a nemes elhatározás több esetben az elmentébe csapott át, mert rögeszmék, rémlátomások, tömény hazugságok is válhattak történelmet formáló erővé.

Ebben a zuhatag-létben Don Quijote-i vállalkozásnak, álmodozásnak látszhat, ha a megoldást a lehetőségeink szerint elérhető rendet néhány műalkotásban keresem. Pedig ennek a keresésnek és a hasonlónak az eredménye lehet az, hogy végül megtaláljuk azt az utat, amely a magasabb minőséghez, az emberibb, szebb, jobb és biztonságosabb élethez vezet.

Reviczky és Arany világa nem találkozhatott. Nyugati műveltség, hírünk a nagyvilágban, művelődésünk helyzete, állapotja összefügg azzal a szemlélettel, amely tanításunkat áthatja. Ennek akkor van igazi comeniusi gyökere, ha azzal képesek vagyunk jövőnket szolgálni megváltozott körülményeink közepette.

Szép és kimeríthetetlen forrás ebben Ady Endre költészete, Csontváry Kosztká Tivadar festészete. A fentiekből már kiderült, hogy Hortobágy-ábrázolásuk kapcsán akarok róluk beszélni. Maga az alkalom szomorú és felemelő: épp 2019-ben lesz száz éve annak, hogy ez a két nagy művész meghalt. Mintha fizikai valójukban nem akarták volna megvédeni hazánk nagy haláltáncát, de örökségük a Magyar Jövő alapja lett. „Nem leszek a szürkéek hegedőse” – hirdette fennhangon Ady Endre, és közben töretlen hittel vallotta, hogy ifjú szívekben él. Az elidegenedés korában ez valóban nagyszerű vágy és remény lehet. Különösen akkor, ha arra gondolunk, hogy ugyanez a költő írta le azt, hogy „Minden Egész eltörött”, és azt is, hogy „Elveszünk, mert elvesztettük magunkat”.

Azok a szürkéek, akikről Ady Endre írt, nem azonosak Csontváry Hortobágy-képének a szereplőivel. Ady „bamba, gatyás” társai lelkileg és testileg leépült emberek. Se az ősi gyökerekhez, se az új idők új dalaihoz nem méltók. Se ezeket, se azokat nem fogják fel. Mi több: dühösen, öntelten megtagadják őket. Németh László fogalmazta meg tételesen és nagyon világosan, hogy Bartók Béla és Kodály Zoltán művészetét a leghevesebben a félműveltek tagadják. Úgy vélik, hogy mindennel tisztában vannak, és mindent ők tudnak a legjobban. A föld fiait általában tisztelték a nadrágos embert.

Reviczky Gyula *Pálma a Hortobágyon* című versében a művelődésünk, műveltségünk hiányosságaira hívja fel a figyelmet. Más történelmi korban, más körülmények közepette hasonlóképpen látta ezt Janus Pannonius. Ezt idézi fel a dunántúli mandulafácskája. A ránk zúduló változás-tömkelegben, fel-

fokozott kihívások rengetegében érezhetjük azt, hogy most is vihar dül a Hortobágyunkon. Pedig ősi gyökereinket legnagyobbjaink már feltárták, és a legmagasabb szinten illesztették be egyedüli ízeit, színeit a világ művészetébe.

A sors fogaskerekei csikorognak, és ha nem Reviczky látását, hanem a jövő rémképeit nézzük, akkor utódaink találhatnak majd pálmát a Hortobágyon, de a klímaváltozás apokaliptikus jelenségei közepette is erőt kívánunk nekik – ősi gyökereink alapján, és szeretetünkről biztosíthatjuk őket, arról az érzésről, mely már most is értük lobog a szívünkben. A világ útvesztőjéből így juthatunk el a szív paradicsomába.

Zarándoklat az időben

Rendkeresésünk szempontjából fontos zarándoklatot tenünk az időben. Ekkor értjük meg azt, hogy a műalkotásokban oly nagy erő lakozik, amellyel minden meghasonlást legyőzhetünk. A szeretet agóniájának, a lelki sivatagosodásnak a korában egyre nehezebb nagyjainkról beszélni, mert az az ember érzése, hogy hűtlenek lesznek hozzá a szavak. Ezért jó a tanítás nagymesteréhez, Comeniushoz folyamodni. Küldetésének a mélyén a hit és a tudás oly elemi erővel volt jelen, hogy az utána következő nemzedékek tudtak tiszta forrásából meríteni, pedig a hit és tudás között egyre nagyobb ellentmondás keletkezett. Épp ezért a küldetéstudatú emberek előtt egyre meredekebbé vált a kaptató. Egyre képzelenebbé vált az, hogy érdemes-e áldozatot hozni, akár a legnagyobbat is.

...a műalkotásokban oly nagy erő lakozik, amellyel minden meghasonlást legyőzhetünk.

Magának a haladásnak a kérdése is ellentmondásossá vált, hiszen korunk hamis tudata köszön vissza abban, hogy a fogyasztás nagysága – mennyisége vált a haladás nagyon fontos, sőt meghatározó mércéjévé. Pedig ez a környezetpusztításnak, -szennyezésnek az egyik tényezője is egyben. Mivel ezekkel a gondolatokkal is Ady és Csontváry egy-egy remekéhez akarok közeledni, rögvést le kell szögezmem, hogy Csontváry a környezet teljes megóvásának a nagyon következetes híve volt. Ady életigénye, akár áttételesen is, ezzel a felfogással végképp nem egyezik.

A technikai fejlődés, változás önmagában még nem haladás. Bergson a teremtő fejlődésben látta a haladás lényegét. A modern ember életvitele, pénzközpontú élete sok szempontból épp a teremtő fejlődés ellentéte. Minden tanítás kudarcaként élhetjük meg azt, ha arra gondolunk, hogy a jövő nemzedéket képtelenség úgy tanítani, hogy a kor uralkodó eszméinek a megtagadására serkentjük az ifjakat. Nem a tagadás a cél, hanem a javítás. Egy arab közmondás szerint „ha nem tudjuk megjavítani a falat, azért azt még nem kell ledönteni” (in lam taszkhlilhu khajita, wa la buddan an tanhadima).

Tehát nem a „dühöngő ifjúság” a jövő alapja, hanem a tűnődő, korát megérteni akaró ember. Így juthatunk el az igazi boldogság alapjaihoz. Ennek a lehetőségét veszélyezteteti a türelmetlenség.

A nagy igyekezet során annyi ellentét feszül egymás ellen, hogy a legmélyebb és leghatározottabb szembenézés könnyen, szinte akaratlanul járhat meghasonlással. Ebben segít minket az, ha tiszta lélekkel igyekszünk megérezni mindazt, amit elődeink már felismertek, sorsunkról elmondtak.

Az Életfánál

Ady sírt mellette, Csontváry elzarándokolt hozzá. A „Hortobágy-jelenség” is része ennek a sírásnak, de része a zarándoklatnak is. Két út, két lehetőség. Mi kapcsolja össze? Mi teszi oly egységessé a képet és a verset a tudatunkban? Akár óvatossággal is kérdezhetem, hiszen feltűnő ellentétéről van szó. Maradjon tehát az egység az a lehetőség, amelyhez igyekszem! Ennek az egységnek az alapja a vihar. Ady arról álmodott, hogy a szolganépek Bábele összefog, és egy jobb és szebb jövőt teremt. Ennek az ellentéte történt. Tudom, hogy kockázatos két műalkotás kapcsán az olyan fejtegetésbe merülni, amelyben a megszületési idejük utáni fejleményeket tekintjük meghatározó, lényeges tényezőknél. Ám az is nyilvánvaló, hogy épp a legnagyobb művészek érzik meg a legvilágosabban – a legnagyobb döbbenettel mindazt, ami az emberi lélek boszorkánykonyhájában izzik. Ez az izzás megvolt. Nem csupán nálunk, hanem jelen volt világszerte. Ott sistergett, erjedt az elidegenedés sötét, kígyóyszerű rángásában. Minden igyekezetre, szent szándékra Doberdó dobjai feleltek, Przemysl véres kövei. Műalkotások kapcsán várjuk, reméljük a feloldást, de hogyan tehetjük ezt az Alpok gleccsereiből ránk tekintő, most napfényre néző áldozatok láttán. Benedetto Croce határozta meg azt, hogy az olasz szabadságmozgalom, az egységes hazá nagy és szent jelszavai épp az ellentétükbe csaptak át az I. világháború lövészárkaiban.

Ady szánta menekülő, szenvedő fajtáját. Emberségért kiáltott a vészben. Hiszen tudta, hogy nem csupán a „bamba”, „gatyás” társak vannak ott. Azt hiszem, hogy őket is sajnálta, talán az első pillanattól fogva, pedig alkotókedvét vették el egy-egy időre, de tudta azt, hogy ők is áldozatok. Kifogott rajtuk a kor nagy meghasonlása. Azt hitték, hogy előrelépnek, és szakadékba hullottak: a Semmibe zuhantak. Kik ők valójában? Azok, akik láttak, de nem fogtak fel igazán semmit. Elődeik már ott voltak Dante kárhózzottjai között is. Olyan teljesség-hitű emberekről van szó, akik úgy vélik, mindent tudnak a világról, csak épp önmagukkal nincsenek tisztában. Fogalmuk sincs a régi parancsról: „Mindenki teljesítse a saját kötelességét!” Amikor erről értesülnek, az már késő, nagyon késő. Dürrenmatt szomorú megállapítása mint végzet lebegett fölöttük. Eszerint korunk igen nagy tragédiája az, hogy a modern országok akkor kezdik magukat *édes hazának* nevezni, amikor vágóhídra hajtják fiaikat.

Mindez a vihar, mindez a vészes „kiteljesedés” jelen van-e Csontváry festményén? A kép azért néma, hogy bármilyen szónál többet mondjon önmagáról. Ám megszólítja az embert, és ez a megtisztelő mozzanat párbeszédet indíthat el. Alföldünk jellegzetes lényei – a kép előterében végtelen nyugalmat sugallnak. Még a szabad és határtalan természet kapcsán is szívünkbe szökhet valami abból a nyugalomból és sóvárgásból, amelyet Ady a kisvárosok nyári délutánjairól mond el. Ám a vihar kozmikus erejű, de érezzük, hogy helyt kell állnunk, mert csak így élhetünk tovább. A csikósok nyargaló

futása ugyanúgy idézheti a magyar múltat, Petőfi világát, mint a féktelen és ismeretlen veszély elől menekülő modern emberét. Ám a hortobágyi környezetben egységes közösség áll előttünk: a föld fiaiei! Azoké, akik eddig is így éltek, és így szolgálták a jövőt. Loholhattak a nyomukban az Apokalipszis lovasai is. Ők megmaradtak, azoknak, akiknek születtek: embereknek. Ady társaival éppen az a baj, hogy minden látszat ellenére kiestek igazi emberi rendjükből. Valamilyen csordaszerű közösséget alkotnak, olyat, amelyben az alapértékek vesznek el legkorábban. Rontás az úr ezen a társaságon. Épp ellentéte annak a közösségnek, amelyet a lélek, a szellem titokzatos áramlása hat át. Ebben a közösségben az egyén átlényegül, és sokkal több lesz esendő önmagánál.

A rom és a hatalom

Csontváry festményein gyakran szerepelnek romok. Ókoriak. Főképpen történelmi katasztrófákról adnak hírt. A nap káprázatos színében felemelik a lelkünket, mert többekké válnak a pusztulás riasztó emlékeinel. A nagyság, az emberi méltóság hírmondói lettek. Így emelkednek ki történelmi mélypontjukból. Baalbek fényével zengi, megtanítja, hol van a létünk biztos, ősi pontja. Ezt mondja nekem Csontváry leghatalmasabb fénytüneménye. Valójában azt a haladást fejezi ki, amelyet az ember a jó vagy a rossz kormányzás, vezetés, irányítás során a világ elé tárhatott, ami a történelmi és természeti viharok ellenére sem veszett el.

Baalbek távoli világának a hatalmi rendje eltölpül amellet a ragyogás mellett, amelyet nagy festőnk meglátott a fényben, a ragyogásban. Taormina színházromjai hasonló főséget örökítenek meg. Ady mást látott a múltban: a szolganépek Babelét. A vihar mindenképpen kimozdítja az embert adott helyzetéből. Akár el is pusztíthatja, de ha annak sikerül megőriznie igazi, tiszta méltóságát, felemeli, felmagasztosítja a helytálló embert. A romok körül folytatódik az élet. A természet igényt tart a saját tulajdonára. Mezőkön ibolyák nőnek. Az örök kékjét festik fel az égre. Csontváry természetében ez a szellemségünkben ragyogó kék, lelkünök számára maga az örök, s ez több, mint az esendő ember hite szerinti anyagi világ. Festőnk magában az anyagban az istenit látta meg. Jelen van ez az erő, lehetőség minden emberben, de sokakban az „öntudatlan örökkévalóság” szintjén.

*A romok képe ránehezült világunkra.
Nem a fényglóriás múlté,
hanem a teljes pusztulásé.*

Rilke, Franz Kafka, Mahler világából ráismerhetünk arra a szellemi és anyagi környezetre, amelyben részben Ady Endre és Csontváry élt. A „részben” szóval azt akarom kiemelni, hogy ők a magyar glóbusz szülőtteiként más eredeti gyökerekkel rendelkeztek. Létygökeink veszélyeztetettségét érezték, de történelmünk ismeretében azt is tudták, hogy mi már több, végzetesnek látszó nagy veszélyt átéltünk. Megmaradtunk. Remélték, hogy így lesz ez a jövőben is, de ebben az elidegenedés új és nagyon kemény kihívásnak számít és számított. A mi civilizációnk embere egyre inkább elidegene-

dett az ősi gyökereitől. Így születhetett olyan elmélet már az I. világháború előtt is, hogy a német jövő lehetősége vagy a világhatalom, vagy a teljes pusztulás.

A romok képe ránehezült világunkra. Nem a fényglóriás múlté, hanem a teljes pusztulásé. A középkori Európa óriási érdeme, hogy akkor születtek azok az államok, amelyek közül főképpen kettő a népek nagy és szinte gépies vándorlását meg tudta állítani, tudta „kezelni”. Machiavelli szerint ebben a nagy történelmi helyzetben látni kell a magyarok és a lengyelek igen fontos, meghatározó szerepét.

Ferenc József világáról sokat elmondtak. Sok ellentmondásos vélemény feszül egymásnak. Jelen esetben talán azt a gondolatot érdemes megragadnom, hogy látszati rend volt az az igen nagy rendezetlenségben. Megjött a vihar, és az egykori, az igazi Európa meghalt, elpusztult. Megcsonkításunkkal a maga megtört, élet- és emberellenes töredezettségét, hamis és tévúton járó másságát fejezte ki. Ennek a Hortobágy ugyanúgy lehet riasztó emlékképe, mint a megnyesett ágból kisarjadó, ősi gyökerekből táplálkozó, reményteljes jövő.

Az évgyűrűk

Magyar fa sorsa Ady Endre egyik versének a címe. Ezt is, mint több más alkotását versgyűrűk veszik körül. Ezeket vizsgáljuk. A testvérmúzsákról is szó esik majd. Jó az, ha testvérek vannak együtt a múzsák kertjében.

„Lelkemben a magyar fa, / Lombjai esnek, hullnak: / Lombosan, virágosan, / Így kell, hogy elpusztuljak...”

Arany János az idő vén fájáról írt. Az is hullatja levelét, mint Ady magyarság fája. Arany a lehullott leveleken írást talált, és a Buda halálában szándéka, meggyőződése szerint azt mondja el, amit ott, azokon a leveleken talált. Idő és fa összekapcsolódhat-e? Igen! Jelei az évgyűrűk.

Mérik a fa létidejét. Mutathatnak évszázadokat, évezredek, létezésük véget ér. A cédrusoké is. Mégis zarándokolnunk kell hozzájuk, mert beavatásra van szükségünk. Esendőség-létünkben éreznünk kell az átmeneteket, a minőségi változásokat. Tudnunk kell, hogy a megélt és sejtésünk szerint boldognak tartott létünk, evilági létezésünk jegyese-e az öröknek. Van-e lehetőség arra, hogy egy nép életfája újjászülessen, ha azt már egyesek halottnak látják? Ady Endre követte nagy elődjeit, velük együtt gondolt a nemzethalálra, de valami azt súgta benne, hogy ez nem lehet igaz. Mi győzhet meg minket erről? A csoda. „Világ csodája, hogy még áll hazánk” – írta le Petőfi. Épp múltunk vizsályai, tragikus végkifejletei győzhetnek meg arról, hogy van küldetésünk. Sorsunk tanulsága éppen az, hogy részünk van a teremtés rendjében. Annyi „ész, erő s oly szent akarat” nem sorvadozhat hiába „egy átoksúly alatt.”

Minderre gondolt-e a költő az ihlet áldott pillanatában? Nem tudhatom, mert az emberi tehetség a mindenség legnagyobb titka. A vers olvasójaként viszont Umberto Eco követve, élhetek a nagy lehetőséggel, azzal a szép alkalommal, hogy a mű nyitottságából kiindulva biztosra vehetem, hogy Ady ismerte azokat az alapműveket, amelyek irodalmunkban létgyökerünket mutatták be, ezeknek a sorsát vizsgálták. Azzal, hogy itt ő nem egy általános életfáról beszél, hanem közvetlenül a magyar fáról, valójában azt állítja, arról tesz hitet, hogy létünk lényegét, sorsunkat – legyen az jó vagy akár rossz – mindenképpen a lelkében hordozza.

Ez kapcsolódik szervesen és szinte elválaszthatatlanul a költő saját sorsához. Tudja, hogy lombosan, virágosan fog elpusztulni. Sőt, ez a tény, ez a végzetes jövő nem valamilyen lehetőség szerint van jelen, hanem a „kell” kemény parancsával, szükségszerűségével írja elő.

Saját léthelyzete jön elő ezután: Erdélyből jött. „Lombozott” ima helyett. Nem könyörgött.

„Erdélyért kár volt” – sóhajthatta még. Hiszen a románok egyoldalú és csalárd ígéretekkel fűszerezett döntéséről még tudhatott. Azt már nem élhette meg, hogy a világ uraitól, valójában a világ újra felosztásának ítéletvégrehajtóitól jön-e ránk áldás. Hiszen azt jól tudta, hogy mit lehet várni tőlük. Háborúellenességében is szerepe volt ennek a féltésnek. Kossuthért rajongott. Tudta jól, hogy népünk nagy fia hírt hozott, dicsőséget a magyar népnek, de szabadságot nem adhatott. Az olaszokét elfogadták a kor hatalmasságai, abba belenyugodtak, de szerintük Magyarország szabadsága, függetlensége megbontotta volna az európai egyensúlyt. Lám, a kettős mérce egyik ősi gyökere!

Ady verses vallomása szerint mindig virágzott, míg mások gyümölcsösödtek. Különös kijelentés, mert könnyen lehet fel fogni azt, hogy ő „csak” virágzott. A magánélet ezt megmagyarázza, hiszen nagyon szerette volna, ha nászából gyermek született volna. Miért nem gondolt arra, hogy a vers is gyümölcs? „A gyümölcsöt hozó fára követ dobnak” – hirdeti egy török közmondás. Ő jócskán megkapta a köveket. Ám itt, a magyar fa sorsát szemlélve, eszünkbe juthat egy mély vallomása: „Örök virágzás sorsa már az enyém...” itt már a hatásról van szó, arról a művészlétről, amely a művekben folytatódik. A fenti vers viszont ezt a virágzást ahhoz a folytonossághoz, időtlenséghez köti, amely az alkotási kedv jelenléte alapján szinte örökké avatja a létet, és az ember a műveket létrehozó egyén hirtelen jön rá arra, hogy megöregedett.

„Öreg vagyok s pogányul / Imát még most se mondok: / Hulljatok csak halálig / Magyar virágok, lombok.”

Tizenhat sor a vers. Nagy utat teszünk meg közben, mert a költő egész hátra lévő életén tekint végig. A magyar fa lombjához odakerülnek a virágok, maguk a költő versei. Azokat is hullatja a fa egyre. Miért nyugszik ebbe bele oly könnyen a költő? Egyszerűen azért, mert tudja azt, hogy virágoknak látszanak, de gyümölcsök immáron. Nagyon is azok.

Virágvasárnap

Domenica delle Palme (a pálmák vasárnapja) „virágvasárnap” olaszul minden földi, evilági ragyogásnál nagyobb krisztusi fény. A pálma a szellemnek, a léleknek a szimbóluma. Több évezredes képeken, egyéb képzőművészeti alkotásokon jelennek meg vonuló alakok. Hites szándékkal tartanak valahová. Kezükben pálmaág. Menjünk a fény felé, mert ott van a helyünk! Illenek-e ide a következő sorok? Minden bizonnal:

„...Fény ad színt a darabka kőnek, / Fény ad színt minden agyvelőnek. / A fény teremtett, fény teremt / Fejet zsbibasztó végtelent / S egyetlen egy kis balga órát, / Amelyben nyíló tubarózsák / Vad illatába olvadunk... / A fénytől élünk s fény vagyunk...”

Ideillenek ezek a sorok, még akkor is, ha Ady Endre *Éjimidő* versében szerepelnek. Több korszak festményein is mély és igaz üzenete van annak, ha a sötétségből elénk lobban a fény sugar.

A fénynek Komjáthy Jenő költészetében van igen nagy szerepe. *Homályból* című versében éppen a kor purgatóriumi félhomálya jelenik meg, és az a küzdelem, amellyel a fényre akart előtörni, kijutni a költő. „Legalább” a költészet szintjén, mert úgy gondolta, hogy azok, akik művészetével találkozhatnak, erősek lesznek, megérik a minden napsugárzásnál erősebb lelki fényt, és szabadok lesznek. Ez a meggyőződése, hite Schiller felfogásához áll közel, hiszen a nagy német költő úgy vélte, hogy az igazi szabadság a költészetben létezik. Komjáthy első és egyben utolsó verseskötetét a halálos ágyán láthatta meg. Sikabonyi Antal írt a harminchét éves korában elhunyt költőről gyönyörű könyvet. Ez a ma már jócskán elfelejtett remekmű Babits Mihály szívét is megdobogtatta, és azt írta róla, hogy a saját megdicsőülésének az előképét látja benne. Íme, a magyar Messiások sorsa és reménye!

Életfánk alatt a nagyság, a sárba tipratás, meghasonlás a szerencse forgókerekének a szeszélye szerint változik...

Komjáthy fénylátásához, művészi hitéhez Csontváry Kosztka Tivadar áll közel. Ő is töretlen hittel élte át azt, hogy festményei erőt sugároznak. Közvetlenül segítik a művet látó embert ahhoz, hogy több legyen eddigi önmagánál, döbbenjen rá arra, hogy mit álmódott róla az Isten, és tudja felragyogtatni azt a fényt, amelyet magával hozott.

Adynak *A Hortobágy poétája* című verse közel áll ahhoz a világhoz, amelyet Reviczky Gyula *Pálma a Hortobágyon* alkotásában ábrázol. Versek sorát felmutatva a magyarság életfájához zárandokolunk. Szép, felemelő és keserves ez az út. Égi havasokat ostromoló katedrálisokkal találkozunk és pokolmélybe taszító örvényekkel. Reviczky Gyula remeke Janus Pannonius *Egy dunántúli mandulafára* című versét juttathatja az eszünkbe. Mind a kettőben jelen van a magyar fa sorsa, tehetségeinknek az a lehetősége, hogy az adottság, belső indíttatás, szorgalom ellenére a körülmények nem fojtják-e meg a tavaszra, életre, jövőre – örök értékre sarjadó, repeső virágot.

Janus Pannonius barátja Andrea Mantegna volt – a quattrocento kiváló festője, és a költő halála után tíz évvel Mátyás király egy Leonardo da Vinci-képet kapott ajándékba. Az általános lángész a festészetről szóló értekezéseiben arról a jelenetről számol be, hogy a mi nagy királyunk csak csodálta, csodálta a képet, mígnem egy költő megsértődött, hogy az ő latin nyelvű verse nem érdeklí megajándékozottat. Mátyás király válaszában a festészetnek az az egyedüli és másutt, más művészeti ágban jelen nem lévő értéke, méltósága jelenik meg, amelyet Leonardo da Vinci hirdetett, vallott.

Életfánk alatt a nagyság, a sárba tipratás, meghasonlás a szerencse forgókerekének a szeszélye szerint változik, de minden viszály ellenére megmaradtunk. Évszázadokon át ível a nagy kérdés: „Mi lesz azzal a kiváló tehetséggel, akit a magyar föld ad hazájának – az egész emberiségnek?”

Ady Endre húszéves volt akkor, amikor végleg eldöntötte, hogy költő lesz. Úgy vélte, hogy ezt esetleg megbánja majd a halálos ágyán, de addig dolgoznia kell. *A Hortobágy poétája* az „előrehozott” meghasonlás szomorú vallomása. Csontváry Kosztka Tivadar huszonhét évesen hallotta meg az isteni hangokat. Hitt bennük. Tudta, hogy mit álmódott róla az Isten.

Tisztában volt azzal, hogy az ilyen természetfölötti erőben nem lehet csalódnia. Sok volt-e az az idő, amelyben arra kellett várnia, hogy a festményekben felhalmozott fény, erő eljusson lélektől lélekiig? Emberi számítás szerint nagyon sok, hiszen a végső és igazi elismerésre százöt éves koráig kellett volna várnia. Ám a művészet igazi és időtlen szárnyalása szerint végképp nem volt az. Hiszen a lélek végtelen röpkedéséhez képest csak a fikarcnyi lét-időnkét élte meg ezzel. Ő valójában már a cédrusokhoz érkezett el. Azok évezreideihez. Sőt a nagy zárandoklat hegyeinek az évmillióihoz, és a káprázatos fényragyogásban még azokon is túlra.

Ady Endre 1901. június 20-án a *Nagyváradi Napló*ban lelkesen írta a következőket: „Nagyszalontán vasárnap leplezték le nagy ünnepségek mellett Kossuth Lajos szobrát.” Az alkotóról a következőt állítja: „Tóth András kuruc magyar ember, a megihletett magyarok dacos tehetségével.” A költő megnevezi a művész lakhelyét, Debrecent, „amelynek földje leghálátlanabb talaj író-művész lelkeknek, ő fokozódó ambícióval, ihletéssel teremt, dolgozik.” Herman Ottó 1896-ban a millenárison látta ugyanennek a művésznek a *Csikós* szobrát. Rendkívül sokra értékelte ezt a művet. Azokat az ősi gyökereket látta meg benne, amelyeket a Hortobágy, az ott élő magyarság még akkor tökéletesen őrzött.

Tóth Árpád édesapját Ady Endre is tisztelte. Még akkor is sokra értékelte, amikor annak művészi pályája derékba tört. Tudta, hogy a tragédiának több oka volt: a *Szabadság-szobor* körül kirobbantott botrány fő mozgatója egy olyan végtelenül erkölcstelen ember volt, aki épp ezzel az álcelekvésével akart a saját botrányára homályt borítani. Így történhetett meg, hogy ebből a szoborból ágyút öntöttek az első világháború „számára”.

A fentiekből kiderül, hogy Adynak nem a Hortobágy volt baja, hanem azokkal, akik már elvágta az ősi gyökereket, nem tudták megérteni az új élet új dalait, és közönyösen éltek. Valójában elvesztették a „magasság reményét”, de azt nem is kívánták, mert köldöknéző önösségükben biztosra vették, hogy az a legtökéletesebb világ, amelyet maguk körül kialakítottak. Ady az ős humuszig ásott le, ott vette észre azt a férget, amely létünket veszélyeztette. Így a számára épp a legeredetibb értékeinket őrző egyik hely, terület, táj a meghasonlás melegágya.

Csontváry Kosztka Tivadar *Vihar a Nagy Hortobágyon* képpel épp a másik Hortobágyot mutatja meg – örökíti meg. A magyarság eredeti arcát, erejét tárja elénk. Az égzengésben, a kavargó szélben, az elemek harcában küzdő csikósok, pásztorok, gulyások hűségesek önmagukhoz, mert képesek így is helytállni. Az életet védik. Küldetésüket teljesítik.

Csontváry a meghasonlás melegágyát másutt találta meg: Szigetváron. Első látásra, hallásra vakmerőnek látszik, szinte képtelen az állításom. Pedig jól ismert tény, hogy nagy festőnk Szigetváron kereste a nagy motívumot, és nem volt elégedett a festményével. Nem is lehetett, mert ő valóban azt ragadta meg, amit ott talált. Jelenének léthelyzete sem nyugtathatta meg, és az se, amit ott a múlt felidézett. Ezért kért tanácsot egy fényképésztől. Azt tudakolta, hogy hol van Alföldünknek a legeredetibb, legjellegzetesebb helye: melyik az a pont, ahonnan az egész lényege az ember elé tárul. Ő így jutott el a Nagy Hortobágyra.

Hortobágy és Szigetvár farkasszemet néz egymással? Nem! A világegyetem sem. Életfánk lényege, szépsége és tragédiája tárul elénk ebből az óriási ellentmondásból is. A legnagyobb ma-

gyar barokk eposz Zrínyi Miklós hősi cselekedetét mennyei glóriával, vértanúk dicsőségével vonja be. Dante büszke volt arra, hogy Cacciaguida, az őse kereszties lovagként küzdött azért, hogy a leigázott keresztényeket szabaddá tegye, megmentse őket az iszlám hitű hódítóktól, kiszabadítsa őket a sanyarú rabigából.

A költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós főképpen Torquato Tassót követte. *A megszabadított Jeruzsálem* költője az első kereszties háborút akkor énekelte meg, amikor az oszmán hatalom egész Európát fenyegette, és azt a célt, halálos küldetést akarta teljesíteni, amely akkor már kilenc évszázadra tekinthetett vissza. Valójában a világ újra felosztásának a legnagyobb és legördögibb terve volt.

Csontváry ezért nem találhatta meg a nagy motívumot Szigetváron. A mi krisztusi cselekedetünket a jóakarató emberek megénekeltek Európában. Tisztelettel írtak róla, de a francia király nem egyszer szövetkezett a törökökkel – a keresztények ellen. Más egy-egy tiszta ember lelkesedése, lelkéből fakadó szent tisztelet, és más a lélek nélküli hatalmasok döntése – felelőtlensége, júdási árulása. Csontváry Európa meghasonlását látta meg. A magára hagyott maroknyi csapatra a világ hatalmasságainak a közönye zuhan: halálba taszítja a több földrészről gyűlt tébolyult rajongás.

Baalbek – Csontváry Kosztká Tivadar festménye (részlet)

Más erők, más hatalmasságok dolgoztak Csontváry és Ady életében a világ újrafelosztásán – új gyarmatosításának a terén. Türr István ezt látta világosan. Olaszország hőse, Garibaldi közvetlen harcostársa, a Korinthoszi-csatorna tervezője, kivitelezője világosan ismerte a sátáni tervet, amelyről a beköltözött szemű emberek még csak nem is álmodhattak. Tíz évvel a Nagy Háború befejezése előtt halt meg, de hosszúhosszú küzdelmet folytatott azért, hogy a nagy világégés ne következzen be. Ki láthatta őt szobájában, amikor az új poklok árnyékát, a szenvedés feneketlen mélységét idézte fel a kinti vihar?

„A szél megrázza most az ablakomat; / mily szörnyű ez az állandó moraj! / Zúgás, üvöltés egy örült zenekar / rémdalt játszik borzalmas húrokon. / Dobokról pattog iszonyú dübörgés, / és közben mintha az egész teret / sok ezer emberi hang töltené be: / riadtan hangzó távoli jajszők.”

Türr István nyugati nyelveken írt, szólt a nagy veszedelemről, de a halál gépezete erősebb volt nála. Hány és hány ártatlan ifjú zuhant a halálszakadékba az áldásosnak ígért, boldog lét melegéből. Voltak, akik közvetlenül az Alpok gleccsereiben jutottak a pokol urai által előírt célba. Most a klímaváltozás következtében jelenik meg a világ előtt megtörtetett testük.

Száz évvel ezelőtt a Nagy Háború véget ért, de az Apokalipszis lovasai folytatták átkos munkájukat: Olyan „béke” született, amelyben a halál magvait vetették el.

1918. november 11-én, 11 órakor a fegyverek a hivatalos döntés szerint elhallgattak. Ady és Csontváry akkor még élt. 1919. a haláluk éve. Testi valójukban a végső katasztrófa előtt távoztak el, mintha nem akarták volna megvárni azt a szörnyűséget, amely a Nagy Háború után ránk várt.

Második Mohács tragédiája, végzete zúdult ránk. *„Jó tettért jót ne várj”* – éltük meg újra. *„Akinék jót tettél, attól védj magad”* (kimi iyi ettinse ondan sakın kendini – kimi iyi ettinsze, ondan szakın kendini) – mondja a török.

Európa nem akarja tudomásul venni, sőt szinte szégyelli azt, hogy mi többszörösen megmentettük a veszedelmektől. Pedig Machiavelli világosan leírta, hogy a keletről nyugat felé igyekvő népek áradatát elsősorban a magyarok és a lengyelek állították meg. A nagy olasz gondolkodó halála előtt egy évvel, Mohácsnál beköltözött a félelem a Kárpát-medencébe.

Európa a félelmet most kezdi megsejteni, de szűk látókörű vezetői még mindig nem mélyednek bele történelmükbe. Pedig a török megszállásnak, hódításnak óriási irodalma van különböző nyugati nyelveken. Nem csupán történelmi művekről van itt szó, hanem elsősorban olyan irodalmi alkotásokról, amelyeket a hajdaniak nagy érdeklődéssel olvastak, és *„vigyázó szemüket”* Magyarországra vetették. *„Nyissuk ki a szemünket, mert különben kinyitják”* (gözümüzü açalım yoksa açarlar) – hirdetik a törökök. Bizony ez lenne a fontos.

Reviczky Gyula és Ady Endre olyan Hortobágyról álmodott, amely népünk kiteljesedésének vagy leépülésének a szimbóluma. Ma is félhetünk attól, hogy a szellemi kiteljesedés kemény, áttörhetetlen akadályokba ütközik. De a körülmények hatalmának új tényezője is van: földünk felmelegedésének, forrósodásának a féktelen veszélye is ránk mered. Pálma így is lehet majd a Hortobágyon. Csak épp azt nem tudjuk, hogy milyen ajkú nép fognak sütkérezni majd ezeknek a déli fáknak az árnyékában – egy ideig, mielőtt erre a lenti létre rázuhanna az ember teremtette Semmi.

SZÁZDI ANTAL

A tölgyember

Egy gyilkosság száz éve

Gróf Tisza Istvánt (1861–1918), a magyar politikai élet európai léptékű politikusát 1918. október 31-én, az őszirózsásként elhíresült forradalom napján gyilkolták meg az aznap hatalomra került garnitúra hívei.

Tisza kivételes képességével, szervezőkészségével, feddhetetlenségével, erkölcsi szilárdságával kiemelkedett kora elitjéből. A sokoldalúan képzett, erős magyarságtudatú, nemzeti liberális érzelmű politikus tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának. A 15 évig kormányzó Tisza Kálmán (1830–1902) miniszterelnök fiaként az egyetlen politikusunk, aki apjához hasonlóan betöltötte a kormányfői posztot.

Tisza nem kártyázott – apjával ellentétben, aki ifjan megígértette vele, hogy soha nem vesz kártyát a kezébe –, de sokszor kibicelt Krúdyknak, aki így emlékezett rá: „Történelmi ember volt, megjelenésében, magaviseletében, minden gesztusában, a múlt időbe ágazó gyökereivel és korának hanyatló, vérvörös naplementében is... Néha olyan magányosan állott, mint egy pusztai tölgyfa, amelyet elhagytak erdőbe csoportosult társai. De fejét égnek szegezte akkor is, midőn a szelek szárnyán hívek és barátok hadserege szegődött melléje.”

A művelt, racionális gondolkodású, határozott személyiségű, nagy munkabírású Tisza 16 évesen kitűnőre érettségizett, s 20 évesen államtudományi doktorátust szerzett, majd politikatudományból doktorált. Huszonöt évesen lett tagja a parlamentnek a Szabadelvű Párt küldöttként. Közgazdasági, jogi, pénzügyi tudományos publikációi jelentek meg. A nemzeti stabilitás alapjának az erős középosztályt, a magántulajdont és a nemzeti elkötelezettséget tartotta. „A nemzeti érzés, a nemzeti erő, a nemzeti egyéniség érvényesítése a feladata a magyar politikának. Hirdessük elméletben és gyakorlatban egész életünkön keresztül!” – jelentette ki.

Már fiatalon felismerte, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia sokáig nem maradhat fenn. Életcéljával mégis azt tűzte ki, hogy megmenti a dualista államrendszert, mert úgy látta, hogy csak az biztosíthatja az ország egységét, a nemzet csak így képes megóvni magát a Monarchia egyre inkább önállóságra törekvő kis népeitől és a belső bajokkal küzdő, s a szerbeket ellenünk bűjtató cári Oroszországtól és a soknemzetiségű monarchia egységét fenyegető nagyhatalmaktól, amelyek a Habsburg Birodalom gyengítése érdekében támogatták a balkáni népek önállósulási törekvéseit. Korán felismerte, hogy egy kiterjedt európai háború elkerülhetetlen, ezért a liberális parlamenti ellenzék sokszor parlamenti agresszióba és utcai zavargásokba hajló tiltakozása ellenére a védelmi szempontból hátrányban lévő ország katonai felkészítésén dolgozott. Látta, hogy egy európai mértékű összecsapás elkerülhetetlen, és az országot meg kell védeni. Minden hazai erőforrást, diplomáciai lehetőséget az ország egységének és biztonságának megőrzésére, a haderő fejlesztésére fordított. Az állami erőszaktól sem riadt vissza, ha a nemzet erejét gyen-

gítő sztrájkokat kellett leverni, az egységet lazító politikai mozgolódásoknak kellett elejét venni. Véleményét így fogalmazta meg, s ennek szellemében is tevékenykedett: „Ne gondold sikerre, bízd csak az Istenre, de ha azt hiszed, hogy veszély fenyegeti a hazát, nem mérlegelve azt, hogy van-e sansz a sikerre vagy nem, tégy meg mindent, amit képes vagy megtenni.”

Négyszer követtek el ellene merényletet, az utolsó végzett vele. Amikor IV. Károly (1887–1922) király kezdeményezésére 1917. június 15-én lemondott a kormányfői posztról (pártja továbbra is többségben volt a parlamentben), a debreceni huszárezred parancsnokaként a frontra ment. Egy alkalommal kíséretével ellenséges pergőtűzbe került, és mellette csapódtak be a golyók, mire megjegyezte: „Még kisül a végén, hogy a harctéren sem vagyok biztonságban.” Hamar népszerű lett katonái körében. Zsoldját a legénység élmezésére fordította, dohány illetményét pedig a tiszteknek adta. Meghívott fiatal tiszteket az asztalához, hogy megismerje őket. Ha szükség volt rá, a legénységnek is segítséget nyújtott: ügyeikben eljárta a településükön a jegyzőknél, bíróknál vagy a megyei alispánoknál. A rossz előérzettel fogadott Tisza közkedvelt parancsnoka lett ezredének, a katonák látták, hogy egészen más ember, mint azt a liberális sajtóban terjesztett vádak alapján feltételezték.

„...horgas, vállas, derékban karcsú,
mellkasban szügyes, farkasnyakú,
elsötétedett képű férfiú...”

Az őszirózsás forradalom időszakában a német hírszerzés figyelmeztette: „ezek az emberek Magyarországot elpusztítják, és önt meg fogják gyilkolni.” Ennek ellenére a fővárosban maradt, villamoson közlekedett, s „horgas, vállas, derékban karcsú, mellkasban szügyes, farkasnyakú, elsötétedett képű férfiú alakja” gyakran feltűnt az utcákon. A leírás a híresen jó erőben lévő Krúdyé, aki szerint olyan erős volt Tisza kézzszorítása, mint egy lóhajtónak. Javasolták, hogy menjen vidékre, mert neki szánják a háborús bűnbak szerepét, de kijelentette: „Nem bújok el, bátran, ahogy éltem, úgy akarok meghalni.”

Sigmund Freud (1856–1939) a pszichoanalízis kidolgozója írta Tiszára és Károlyi Mihályra (1875–1955) utalva: „Sohasem voltam az anciam régime feltétlen híve, de kérdéses számomra, hogy a politikai bölcsesség jelének tekinthető-e, hogy a sok gróf közül a legokosabbikat meggyilkolják, a legbutábbikat pedig megteszik miniszterelnöknek.” Károlyival korábban személyes konfliktusa is volt, azt követően, hogy a Házelnök Tisza 1912. június 4-én az őrséggel kivezetette a parlamenti ülésről a hangoskodó, asztalt verdeső Károlyit és társait, majd legközelebbi találkozásukkor

elfordult az őt üdvözlő Tiszától, mondván vele nem fog kezét. A sértés után kardpárbaít vívtak. A műtött szemű, gyengén látó Tisza sértetlenül, a majd másfél évtizeddel fiatalabb ellenfele 37 sebbel távozott a helyszínről.

Azon a gyászos napon a villájába többen törtek be, a védelmére kirendelt csendőröket lefegyverezték, elzavarták. Az évekkel később lefolyt perből kiderült, hogy a tettesek, a felbujtók között az egy hete működő, Károlyi vezette Nemzeti Tanács tagjai, szimpatizánsai is részt vettek. Amikor a fegyveresek a háború kitörésében való szerepét vetették a szemére, megszokott nyugalomával válaszolt: „*En éppúgy sajnálom, mint önök ezt a borzasztó katasztrófát, ami az országra szakadt, de ha jobban lennének informálva, nem vádolnának engem.*” Három lövés adtak le Tiszára. „*Ennek így kellett történnie!*” – mondta a föléje hajló rokonának, Almássy grófnőnek a már csak perceig élő Tisza István.

Mi igaz abból, amire a gyilkosok és a korabeli liberális sajtó, majd a marxista történészek hivatkoztak, nevezetesen, hogy a háború kirobbantásért Tisza volt a felelős? Néhány idevona-
tozó megállapítást idézek:

Temperley H.W.V. (1879–1939), a Cambridgi Egyetem történészprofesszora: „*Az 1914. július 7-i közös minisztertanács egy személy, a jelentős és fontos gróf Tisza István magyar miniszterelnök kivételével a Szerbia ellen való harcias fellépés mellett foglalt állást. Hétszer szólalt fel Tisza, és minden alkalommal 6:1 arányban leszávták. Hét órán át folyt a vita. Az összes szláv és osztrák miniszterek a háború mellett szavaztak.*”

Gróf Ottokár Czernin (1872–1932), 1916–1918 között a Monarchia külügyminisztere: „*Tisza határozottan ellene volt az éles ultimátumnak, mert előre látta a háborút, azt pedig el akarta kerülni. Egyike a legelterjedtebb tévedéseknek, hogy Tiszát mint háborús uszítót állítják be. Mindazonáltal július 28-án, amikor kitört a háború Szerbia ellen, Tisza azonnal és fenntartás nélkül támogatta Ausztria-Magyarország és szövetségese ügyét.*”

Lord Newton (1857–1942), 1916–1919 között helyettes külügyi államtitkár, 1921-ben mondta az angol parlamentben: „*Magyarország sohasem kívánta a háborút, és minden bizonnyal esze ágában sem volt háborút kezdeni hazánkkal. Az osztrák katonai befolyás erősebb volt nála... Tisza, akit lázítónak hirdettek, a háború ellen volt, és minden elképzelhetőt megtett, hogy megakadályozza a háborút. Mindazok közül az országok közül, amelyekkel harcban álltunk, egyetlen sem bánt olyan jól az angol állampolgárokkal, mint Magyarország.*”

A háború párti báró Alexander Krobatin (1849–1933) tábornagy, 1912–1917 között a Monarchia hadügyminisztere: „*Kötelességteljesítés volt az, ami Tiszát, a hazafit arra kényszerítette, hogy kitartsa a helyén. Mi történt volna, ha az egyszerűen lemond? A háborút akkor sem tudta volna megakadályozni, a világon mindenütt tudták, hogy milyen szellemi erőt jelent Tisza István a Monarchiában, és milyen erőforrást Magyarországon. Lemondása egyértelmű lett volna a hadsereg vereségével, sőt a Monarchia és Magyarország összeomlásával. Ezt ő éppúgy tudta, mint mindenki más, aki vele érzett lelkiismereti harcban. Tisza ismét a kötelességteljesítés ama kemény és rendíthetetlen emberének bizonyult, aki mindent odaadott a királyért és a hazájáért.*”

Tisseyre, Charles M.A. (1881–1945), francia parlamenti képviselő írta 1923-ban *Egy diplomáciai tévedés: A megcsönkített Magyarország* című könyvében: „*Tisza volt az egyetlen, aki a háború ellen szót emelt. A háború idején a franciákat nem háborgatták. A vége mégis Magyarország megcsönkítése lett, azon hamis vád alap-*

ján, hogy a magyarok elnyomták a nemzetiségeket. Az igazság éppen ellenkező. Ezer esztendeje laktak együtt, ha elnyomták volna, régen megsemmisültek volna. A magyarok áldozatai lettek saját liberalizmusuknak. Iskolákat tartottak fenn a nemzetiségek számára. A románok ellenben becsukták a békekötés óta a magyar iskolákat Erdélyben. A területcsönkítés erőszakos és igazságtalan volt.”

Tisza az 1914. július 7-ei közös minisztertanácscon határozottan tiltakozott a háború ellen. Fellépésével megakadályozta az azonnali mozgósítást, és hogy Szerbiát meglepetésszerűen támadják meg. Ellenállása nyomán először diplomáciai úton léptek fel a szerbek ellen. Később a végsőkig ellene volt a németek által szorgalmazott korlátlan búvárháborúnak, mivel véleménye szerint ezzel csak elmérgesítik a helyzetet, és kiváltják az USA belépését a háborúba. A politikusok egyetértettek álláspontjával, de a hadsereg vezetői nem. A német császár szerint az amerikaiak mindenképpen belépnek a háborúba, így aztán a politikusok is elfogadták a korlátlan búvárháborút, de Tisza ragaszkodott, hogy tiltakozása jegyzőkönyvbe kerüljön. Tisza nem véletlenül tartott attól, hogy a konfliktus kiszélesedik, és az ország belesodródik egy világ-

Tisza István szobra – Zala György alkotása

háborúba. Már 1889-ben megállapította: „*Idestova 12 esztendeje annak, hogy hol közelebb, hol a távolabbi jövőben kísért bennünket egy nagy európai háború veszélye és szelleme. Nekünk készen kell lennünk, és pedig békében kell elkészülnünk a háborúra. S ha a háború kiüt... az nem lesz gyermekjáték, s igen könnyen fejlődhetik élethalál harcra a magyar nemzetre nézve.*”

Herczeg Ferenc (1863–1954), korának népszerű írója – az írófejedelem – így emlékezett a halott Tiszára: „*Úgy halt meg, ahogyan csak ő tudott. A pesti népköztársaságnak ő volt az egyetlen tagja, aki méltó volt a szó római értelemben vett köztársasági polgár névre. Meg kellett halnia, mert ő volt a magyarság ereje és reményége. Meg kellett halnia még ma, mert holnap már a megcsalt és meggyalázott nép megint az ő nevét kiáltozná.*”

Ady Endre, Tisza nagy ellenfele, aki mindenféleképpen a lapokban – egyebek mellett vad geszti bolondnak, gyújtogató csóvásnak, rongyembernek – (ha azonban pénzre, támogatásra volt szüksége, igencsak udvarias leveleket írt Tiszának) –, amikor meghallotta a gyilkosság hírért, sírva fakadt, és állítólag azt mondta: „*Ez a forradalom nem az én forradalmam.*”

A színművészet kivételes tragikája, Jászai Mari (1850–1926) emlékiratában 1918. november 1-jéhez a következőket jegyezte fel:

„*Ez szabadságunk első napja? Ó, borzalmasan beszennyezett, bevézett nap. Gyilkosok napja! Megölték Tiszát! Undorító! Mintha egy ember oka lehetett volna annak, hogy az emberiség megőrült. És épp egy szegény magyar! Aki az egész országgal együtt kettős gúzsban nyöszörgött az osztrák és a német szövetség béklyójában. Ártatlan vér szennyezte be azt a napot, amelyen Ausztriától, a vérszipolytól való megmenekülésünket kellett volna ünnepelnünk... Nem tudok ujjongani, nem tudok ünnepelni. Nem akarok büntárs lenni ebben az utálatos bűnben. Én nem szerettem Tiszát, mert nem tudta megszerettetni magát a néppel. Kemény volt, rideg, talán kevélységből. De a háború oka nem volt! Vére beszennyezi ennek a napnak az ünnepélyességét. Én nem ünnepelek!*”

Tormay Cécile (1875–1937), korának nemzetközileg ismert írónője a kultikus *Bujdosó* könyvében írta: „*Tisza ledőlt, mint a zuhanó tölgy, és magával tépte a földet, melyben gyökere élt. Amíg lábon állt, senki sem tudta, milyen nagy. Mint a fát a rengetegben, csak akkor lehetett megmérni, amikor kidőlt.*”

Tisza István budapesti, Kossuth téri, 1934-ben felavatott, majd a háború után lebontott emlékművének rekonstruált változata 2014-től újra látható a Parlament északi kapuja melletti parkban.

VASVÁRI ZOLTÁN

Tábori levelezőlapok

A nagy háború utolsó napjaiból

1918. november 11-én, az I. világháború lezárásaképpen a compiégne-i erdőben, a híressé vált vasúti kocsiban a szemben álló felek megállapodtak a világháború befejezéséről, és Németország képviselői aláírták a fegyverszünetet. A szétesőben lévő Monarchia részéről az osztrákok és magyarok november 3-án ezt már külön megtették.

A nagy háború világméretű katasztrófa volt. Borzalmas öldökléssorozat, melyben az európai nagyhatalmak, Németország, Franciaország és Anglia birodalmi téveszméiért kellett nyolc és félmillió európai, ázsiai és tengerentúli katonának meghalnia. A fegyvertelen civil lakosság véráldozata ennek többszöröse volt, a teljes embervesztés 37 millió fő.

A nagy háború – az I. világháború – szaktudományos és ismereterjesztő, történeti-hadtörténeti és nagypolitikai feldolgozására számtalan magyar és idegen nyelvű munka született az eltelt száz esztendő alatt, és különösen most, a háború kirobbanása és befejezése centenáriumi alkalmából. Ezek a kutatások, feldolgozások és kiadványok fontos szempontból világítják meg a történeteket. Ám a háború névtelen katonáinak naplói, levelei, visszaemlékezései máshogy megismerhetetlen és pótolhatatlan módon járulnak hozzá, hogy az utókor, a száz évvel későbbi emberiség megérthesse és feldolgozhassa mindazt, ami akkor történt, amit ezek a névtelen hősök, áldozatok kénytelenek voltak átélni és elszenvedni.

Az alábbi rövid írásban a háború végjátékának egy marginálisnak tetsző epizódjára kapunk betekintést egy fiatal, 29 éves hódmezővásárhelyi baka leveleiből, leszerelése előtti hónapjairól.

HÉJJA IMRE (született: 1889. augusztus 28., elhunyt: 1962. október 25.) a szerencsések közé tartozott, akik túléltek a háború kataklizmáit. Bevonulásától kezdve tábori levelezőlapokon tartotta a kapcsolatot családjával. Levélhagyatékát a család megőrizte, és unokája, Benyhe Zsuzsanna dolgozta fel a VI. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatra, ahol a munka kiváló minősítésű, díjnyertes pályamű lett.

Héjja Imre Szabadkáról írta első levelét bevonulása után. A levelek szövegét eredeti ortográfiával, javítások nélkül közlöm, mert a levélíró helyesírása, az íráskép is sokat elárul a korról, a szituációról és a levélíró személyiségéről, iskolázottságáról.

Héjja József részére VI. ker. szabadság tér 47. H M Vásárhely Szabadka 914, augusztus 1.

Kedves szüleim tudatom velök hogy ma reggel 8 órakor indultunk avtovác felé ezt a levelet itt írom szabadkán az állomáson mert szegeden nem érkeztem. föl vagyunk szerelve és úgy megyünk szegedről már mind elmentek a 46osok csak a két honaposok maradtak. továbbá most már ferencznek is vissza kell jöni mivel általános mozgósítás van. egyebet nem írok kívánok jó egészséget az egész családnak fíjuk Imre Isten velök.

Imrének a háború hosszú, reménytelen évei alatt született levelei megrázó és tanulságos kordokumentumok arról, mi foglalkoztatja a fiatal parasztfiút elszakítva családjától, a háború kataklizmájába taszítva. Mit lát maga körül a csatateréken, milyen emberi szenvedésekkel szembesül, és mennyire él

együtt hátramaradt családja mindennapi gondjaival. Mind-ezek a témák hosszabb, elemző történeti, társadalomnéprajzi és folklorisztikai tanulmányt érdemelnek.

Jelen írás keretében ezekből csak egy, meghatározóan fontos motívumot tudok felvillantani, nevezetesen a katonahálállal kapcsolatos hírekét, illetve a halálfélelem kifejeződését.

Imrének két idősebb testvére, Ferenc és Sándor is a fronton van, velük is, a lehetőségek szerint, levelezésben áll.

Katartikusán szép Ferenc félelmeiről tanúskodó levele, amit kiérve a doberdói harctérre, a fokozódó olasz ágyútűzben írt, felkészülve a legrosszabbra. A lapot arra tartogatta, hogy halála esetén azt küldjék majd haza. A harcok hevében véletlenül elküldte az utolsónak szánt üzenet, ami persze időben megérkezett. Így otthon elsiratták, s mire pár nap múlva alábbhagyott az ütközet, nem találta az előkészített lapot. Nem tudni, mikor kapták meg az otthoniak a halálhír lemondását:

„Ezt a lapot úgy írom hogy csak halálom után lesz elküldve. ha egyszer lesz ember aki postára adja. itt olyan a helyzet hogy itt ember életbe alig maradhat. köves a talaj, valamikor talán tenger volt itt is. itt kerültem ágyú és puskatűz elé a tenger közelébe trieszt és glörs közelébe a doberdói fensíkon. itt csaknem minden emberre egy ágyú jutott az olaszok részéről és éjjel nappal működtek ezeket. tudassák testvéreimmel legalább tudják meg hol tájon estem el. Maga pedig Rózsai továbbra is maradjon nállunk és viselj magát jól. július 27. ma este lesz talán az első tűzpróba az Isten áldja anyámat meg és a Rózsit.”

A továbbiakban Imre 1918. január 10. és leszerelése, április 12. között írt leveleit mutatom be, és mutatok rá azok legfontosabb társadalomnéprajzi és folklorisztikai tanulságaira.

Ezek a levelek a már összeomlás előtt álló K. und K. hadsereg végnapjairól tudósítanak egy többször súlyosan sebesült, végletekig kimerült parasztbaka szemszögéből.

A négy éve tartó háború, annak nap mint nap megélt borzalmai megteremtették sajátos folklórját, azokat a tábori levelezőlapokon megfogalmazódott rövid híradásokat, amelyek szemléletesen vallanak az egyszerű katonák érzéseiről, állásfoglalásairól az átéltekről, és semmihez sem hasonlítható fény sugarat képesek vetni a XX. század hajnala tragikus éveinek mai ésszel alig felfogható borzalmas mindennapjaira, amelyek szinte semmilyen más módon nem lennének megismerhetők.

Felvetődhet ugyan a kérdés, hogy tekinthető-e folklór kultúrának mindaz, ami ezekből a levelekből kiolvasható? A fronton, majd táborig kórházakban kényszerűen összezárt közösségeket alkotó katonák bizony óhatatlanul folklór kultúrát teremtenek maguk köré. Többségük ebből a kultúrából érke-

zett, elzárt, magukra hagyott állapotukban pedig törvényszerűen ehhez a kultúrához tudtak kapcsolódni.

Folklorisztikailag a legizgalmasabb a levelek szerkezete, hangneme, jelkép és gesztus jellege. Ezek értelmezéséhez érdemes felidézni László Gyula gondolatát a verses népi szerelmes levelek szerepéről:

„...a nemrég még írástudatlan népünknl az írás még ma sem vesztette el varázslat színezetét. A tanult ember számára ez már érthetetlen, mert évezredek óta él az írásbeliséggel s az írás kezdeti mágiája elkopott benne. Népünk jóideig mint érthetetlen tudományt nézte a könyvet s az írást, s mikor végül a rendszeres iskoláztatással hatalmába kerítette, elsősorban ő került igézete alá, mert helyzeténél fogva nem a városi írásbeliség fokán vette tudomásul, hanem egy jóval régebbi értelmezésben. A nyers mondanivaló és a kifejezés között ennek következtében nincsen azonosság.” (Verses népi szerelmes levelek, Termés, 1943. 89.)

Imrének a háború hosszú, reménytelen éve alatt született levelei megrázó és tanulságos kordokumentumok...

Valami hasonló zajlik le a háború kataklizmájában levélíráshoz fogó parasztfiatalok esetében is. Az írás számukra jelkép, a bejegyzés gesztus, az egész jelenségben pedig a lap-pangó mágiát érhetjük tetten.

Héjja Imre leveleinek első személyű, szubjektív nézőpontja lehetővé teszi számunkra, hogy valamennyi betekintést kapjunk aktuális élethelyzetének és a történelmi helyzetnek a megértéséhez, a levélíró ítéleteinek, észleléseinek és érzelmeinek körébe, és ez így hozzásegíthet minket ahhoz, hogy jobban megértsük az emberi tapasztalatokat és emberi indítékokat egy történelmi esemény egyéni, személyes sorstragédiákat is indukáló, meghatározó idején. Mikrotörténeti perspektívából láthatjuk tehát a levélíró helyzetét, aki nem tudhatta, hogy az őt körülvevő és érintő események hogyan végződnek majd. Ezek a levelek segíthetnek abban is, hogy olyan megvilágításba helyezzék szerzőjük hétköznapi, ám legtöbbször tragikus, személyes élményeit, amire a hivatalos történeti dokumentumok nem lennének képesek.

Héjja Imre első világháborús levelezése, az itt bemutatott utolsó néhány levele 1918 első hónapjaiból olyan kor- és mentalitástörténeti dokumentum, amely hitelesen mutatja fel – Adyt parafrázálva – az embert az embertelenségben, magyart az űzött magyarságban, és végül értékes nyersanyagot szolgáltatva a magyar parasztság mentalitásáról és a hagyományozódás általános törvényszerűségeiről egyaránt.

Héjja Imre táborig levelei rokkant bátyjához 1918. január 10.–április 12.

I.R. No. 46. M. g.komp. Gyulafehérvár

Héjja Sándor részére VI. Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely Gyulafehérvár 1918. jan. 10.

...minél előbb küldjetez csomagot mert nagyon kell legalább kenyeret szalonát küldjetez lehet azt a kenyeret egészebe is elküldenii láda nélkül egyebet meg ládába még egy kis edény zsírt is pakolhattok. Máskülönb- én egészséges vagyok pár nap óta itt is hó van és elég hideg...

Héjja Imre és katonai igazolványa

I.R. No. 46. M. g.komp. Gyulafehérvár

Héjja Sándor részére VI. Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely

Gyulafehérvár 1918. febr. 5.

...a csomagot szerencsésen megkaptam... most egy kicsit elestem a szándékamtól. vasárnap délután jött egy parancs hogy marsot kell föl állítani amibe már én is benne vagyok. hogy mikor megyünk el azt még nem tudom de minden nap várható állítolag karinthiába megyünk a batalionhoz...

I.R. No. 46. M. G.kompani Gyulafehérvár

Héjja Sándor részére VI. Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely

Gyulafehérvár 1918. február 13.

...a pénzt ma megkaptam... a lapot is, amit I lén írtál. nagyon hirtelen a marsba kerültem úgy is volt hogy e-hó 10én oda leszünk de az óta sok változás történt egy kisebb trazportot állítottak össze és azok talán holnap elmennek mi még maradunk... az őrnagy úr azt mondta hogy március derekáig van időnk itthon... Most már nekem nem kell tanulni semmit a gépről úgy vagyok beosztva a századhoz mint telefonista. vagyunk ugyan hatan, elég jó dolgunk van nem csinálunk semmit. pedig már úgy volt hogy kurzusra megyek, de mivel telefonista vagyok azért nem lehet, nagy szükség van a telefonistákra. Továbbá próbálhatnátok tik is valamit ebben a fölmentési dologba hiszen hiszen nállamnál sokkal fiatalabbak vannak otthon az a rendelet változott már ami a nyáron volt hogy az ilyen időszakot mint én nem lehet, éppen a napokba beszéltem Orvec Bélával és ő is mondta hogy elég gyávaság tölünk hogy nem nézünk utána mikor mennyire jogos volna mivel te is és anyám is gyenge állapotba vagytok. úgy mondta Béla hogy azt a családi értesítőt amit én is csináltattam és a birtok nyilvántartást kell be vinni otthon a főispánhoz és az elintézi a dolgot. így talán nem is sok utána járás lenne esetleg családi értesítőt ujat írni nem sokból esik megpróbálni és hátha sikerülne mivel most jön a nagy munka idő...

Gyulafehérvár 1 – 918. már. 1.

Héjja Imre marsing komp.

Héjja Sándor részére VI. Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely

Gyulafehérvár 1918. március 2.

...már most készen vagyunk a fölszereléssel egészen. most megnyílt a szabadság is az erzacnál jó volna ha most ott volnék akkor haza mehetnék, de a marsból nem lehet... nem kaptam tőletek lapot már három hete. írjál már mi ujság van otthon...

Gyulafehérvár 1 – 918. már. 1.

Héjja Imre marsing komp.

Héjja Sándor részére VI. Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely

Gyulafehérvár 1918. március 2.

Megértettem soraidból hogy jártatok a fölmentésem után... úgy volna legjobb hogy itt érne a kádernál. majd írd meg bővebben hogy milyen formán biztattak, és hogy hól csináltattad és hogy mikor lett be adva. igen csak hat hétre szokott meg jönni. Oravec Béla ugyan azt mondta hogy így ha a főispánál van csináltatva, úgy hamarabb megjön. többeknek látom hogy van fölmentésük akik sokkal könnyebb helyzetbe vannak mint mi, és fiatalabbak nállam 4–5 ével is. Csak követeljétek erősen ha most nem sikerülne akkor újból mert egyszerre nem mindig sikerül majd ha lehet megpróbálok ki logni a marsból, ami ugyan elég nehéz dolog már most különösen mert egyszóval marsberátok vagyunk és minden nap bizonytalan lehet hogy egy pár nap múlva megyünk, de lehet hogy maradunk és azonkívül az orvos nem igen ad a bajra semmit. csak meni bírjon csak tesz egy ember számot. de ha éppen ki is kell mennem kint úgy se maradok soká úgy gondo-

lom csak korházba kerülök és ott is utol érhet. ha lesz belőle valami és akkor akárhól leszek elkülditek nekem. csomagot ne küldjétek és pénzem is van még... úgy mondják hogy nem is a mi ezredünkhöz megyünk hanem a 103hoz és azt mondják hogy az az ezred most jött volna le a frontról 3 hónap pihenőreés így oda nem kell a potlás de hogy inet nem e el kell azért meni nem tudom anyi féle parancs van hogy nem lehet rajta elmenni...

Garnézion Spítál 7. abt. Nagyszeben

Héjja Sándor részére Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely

Nagyszeben. 1918. március 10.

Kedves testvérem! Tudatom veletek hogy az éjel ide értem szebenbe most bent vagok a korházba majd itt állok konstatirungra. nem soká leszek itten csak 5 napig aztán vissza megyek Gyulafehérvárra. Más ujság nincsen majd írok ismét nem soká nekem nem valami jó egészségem van egy idő óta és nagyon gyenge vagyok...

...majd írok ismét nem soká nekem nem valami jó egészségem van egy idő óta és nagyon gyenge vagyok...

Nagyszeben 1– 918. már. 18.

Garnézionspítál No. 22. 7. abteilung Nagyszeben

Héjja Sándor részére VI. Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely

Nagyszeben, 1918. március 18.

...írtam már egy lapot inet melybe azt írtam hogy öt napig formán maradok itten de még ez idejig nem voltam még viziten sem. majd talán néhány nap múlva kerül a sor és aztán visszamegyek Gyulafehérvárra. Ha tudtam volna hogy eddig itt leszek írhattatok volna választ ide is de már most késő. elég jó helyem van itt a korházban...

Gyulafehérvár 2 – 918. már. 26.

Inf. Héjja Imre Reservespítál Gyulafehérvár

Héjja Sándor részére VI. Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely

Gyulafehérvár, 1918. március 25.

...ma reggel ide értem a káderhez majd itt megyek szuperra de hogy ott mit kapok azt még nem tudom biztosan. a konstatirungon segéd-szolgálatosnak vagyok minősítve amit azt hiszem meg is kapok. attól függ hogy a szuperon helyben hagyják-e amit az orvos rendelt csak most várni kell néhány hetet amíg rám kerül a sor. most még a tranzínernél vagyok de holnap azt hiszem át jövök a stábhhoz. ide most már pénzt és csomagot küldjétek minél előbb mert nagyon kell. legalább egy ötven koronát és a húsvéti sonkát kolbászt szalonát és kenyeret jócskán küldjétek, mert nagyon ki vagyok éhezve. Egyéb ujság nincsen a marsok elmentek amíg oda voltam az is amelyikbe én voltam. egészségem van jó csak gyenge vagyok. Kívánok jó egsséget és Boldog husvétot öcséd Imre.

Gyulafehérvár 2 – 918. apr. 13.

Inf. Héjja Imre Reservespítál Gyulafehérvár

Héjja Sándor részére VI. Szabadságtér 47. sz. H. M. Vásárhely

Gyulafehérvár, 1918. április 12.

...tegnap voltam szuper viziten a mult csütörtökön nem került rám a sor és így várni kellett egy hetet ezért nem írtam ilyen soká. Kaptam egy fél évi szabadságot azt hiszem néhány nap múlva haza megyek várhattok öcséd Imre.

LENGYEL JÁNOS

A bírósági per

*Bárgyúság életben maradni,
ha az életünk gyötirelem.
S hogyha a halál az orvosunk,
akkor az a recept, hogy haljunk meg.*

William Shakespeare

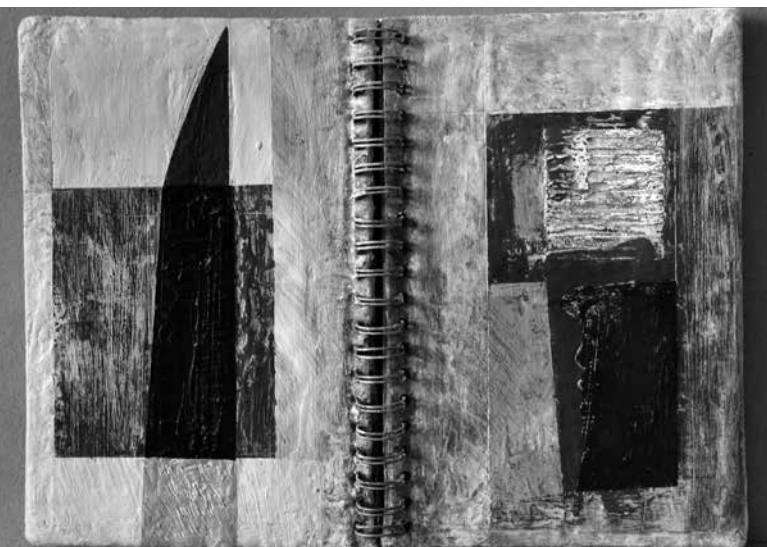
Az Irodalmi Költött Alakok Ügyeit Elbíráló Bíróság a liberáldemokrácia új vívmányai közé tartozik, a rendszerváltozatok általános cseréjének idején jött létre. Az egyik mérvadó fundamentalista jogvédő csoport kezdeményezte először egy belterjes kiáltványban, amit a liberál-bolsevikok és a liberál-fasiszták egyesüléséből létrejött pártszövetség felkarolt, pénzzel és mással, erősen megtámogatott. Amikor aztán hatalomra kerültek, az addig nyílt társadalmi szervezetként működő társaságot jogokkal és hatalommal ruházták fel, és hivatalos, immár zárt igazságszolgáltató intézménnyé léptették elő. Jaj volt annak, aki fölött ítélt, és az illető nem az ő almukból származott, s ha valaki nem vette komolyan az ítéletet, amit rá szabtak, nyomban összehangolt sajtótámadás célkeresztjében találta magát, röpködtek a negatív jelzők és bélyegek. A humánvulgár lapok a magánéletében vájkáltak a rejtegetett szennyes után kutatva, önkényesen kiragadott mondatokkal bizonygatták az illető szörnyeteg mivoltát. Kiderítették róla, hogy már gyerekkorában állatokat kínozta, amikor fogaival falatokat tépve zabálta a disznóhúsos nokedlit, s a feketekávé helyett inkább tejet ivott, mert az fehér. Ügyes zug-firkászok leleplezték, hogy kamaszkorában, kedvese kezét fogva, aki ráadásul a másik nemhez tartozott, éjszaka kizárólag csak akkor volt hajlandó sétálni, ha telihold volt. A pereskedelmi tv-csatornák olyan felvételeket játszottak le, ahol az illető nagy nyilvánosság előtt többször is keresztet rajzolt a tippmix szelvényekre. A másikon pedig az ország ünnepén nemzetiszínű

zászlót lenget a kezében, az egyik sporteseményen pedig olyan gyalázatos szavakat kiabál, hogy *Hajrá magyarok!*

Eme jogvédő társaságok működési elvének tekintetében érdekes és egyben tanulságos eset volt, amikor az USA Nebraska nevű tagállamában, szenteste, az FBI letartóztatta Télapót. A lakosság körében nagy népszerűségnek örvendő köztisztviselő ellen több állami szervezet is vádiratot nyújtott be. A törvény éber őreinek feltűnt, hogy Télapó több száz éve forog kiskorúak között, s eközben túl közel került a gyermekekhez, olykor megcsipkedti arcukat, barackot nyom a fejükre, sőt a térdén lovagoltatja őket. Emellett többrendbeli tiltott határátlépéssel, csalással és szélhámossággal is megvádolták. A szövetségi ügyészség aktái szerint a *Télapó*ként ismert egyén több álnevet használ, amíg az USA-ban *Santa Klaus*ként ismerik, Közép-Európában *Mikulás*, Finnországban *Jolipukki*, Oroszországban pedig *Gyedmoroz* néven tevékenykedik. Utóbbi felkeltette a CIA érdeklődését is, esetleges titkosszolgálati kapcsolatokat sejtve. Az Egyesült Államok vámhivatala pedig többrendbeli csempészzettel és adócsalással vádolta meg az agg adományosztót.

A közlekedési felügyelet vádja szerint Télapó többször vett részt a forgalomban, nem engedélyezett és a közlekedésben nem rendszeresített szállítóeszközzel. Több állatvédő szervezet, köztük a IMigration Aid(s) állatkínzással és tiltott állatkísérletekkel vádolta, mondván nem természetes, hogy rénszarvasai repülnek. A vádlott nehéz helyzetben van, mivel az USA és az Északi-sark között nincs kiadatási egyezmény, a szökés elkerülése érdekében a bíróság várhatóan nem fog óvadékot megállapítani. A szorult helyzetben lévő Télapó több fundamentalista emberjogi szervezet segítségét is kérte, de azok kijelentették, csak akkor segítenek, ha hitelt érdemlően be tudja bizonyítani, hogy muzulmán.

Visszatérve a bírósághoz, egy-egy adott testületben, magasan képzett jogászok, a panamai, a libériai, a botswanai, a Burkina Fasso-i és a kovászói egyetemeken jogi tanszékeiken okult szakemberek vitték az ügyeket. A tizenkét tagú esküdtszékben irodalmi költött alakok és olvasók kaptak helyet. A bíróság kezdetben főként az irodalmi alakok – szándékosan nem használom a főhős jelzőt, mert többségükben nem voltak azok – egymás közötti ügyeit tárgyalta, és próbált igazságot tenni, teljes körű részrehajlással. Évszázadok óta folyik az örökségi vita a Capulet és a Montague család között. A probléma lényege, hogy érvényes-e Rómeó és Júlia házassága, hiszen a két fél egymást túllícitálva hunyt el, mielőtt elhálták volna a nászt. De hasonlóan régi ügy a Döbrögi kontra Ludas Matyi eset is, előbbi azért perel, mert szerinte nem volt megfelelő mértékű, sőt, egyenesen túlzó volt Ludas Matyi ellenreakciója, ezért több millió garas kártérítés jár neki, amit korábban az Emberjogi Bíróság meg is ítélt. Ám a másik fél nyomban fellebbezéssel élt, mondván, Döbrögi nem hús-vér ember, csak papírra vetett képzelet, az illusztrátorok ábrázolása sem hiteles, ezért a kárpótlási igénye sem valódi. Az vi-

Budaházi Tibor festménye

szont kétségtelen, hogy a legrégebbi lezáratlan ügy még a világ keletkezésétől származik. Kezdetben Ádám és Éva Luciferet perelte, amiért annak ármánykodása miatt kiűzettek a paradicsomból. Kígyót és békát kiabáltak a Sátánra, hogy az Ördög vigye el magát. Aztán időközben egymást is perbe fogták, Ádám azt bizonygatta, hogy tulajdonképpen ő vétlen, csak az asszonyi csábítás vette rá, hogy harapjon a tudás almájából.* Éva hangosan kiabálta, hogy ura mindent befalt, neki egy falat sem maradt, még az alma csutkáját is megpróbálta lenyelni. Amikor Éva megéhezett, úgy megkívánta a lecsót, paprika, hagyma és kolbász még csak akadt, de a paradicsom örökre elveszett. Ezért ábrázolja őt a kortárs művész az egyik romos óbudai gyár falán, ahogy gyrost eszik nagy pitában.

Eddig írók csak halála után citáltak a bíróság elé, de minden esetben már korábban megszületett a döntés, mielőtt még az adott esküdszék azt megvitathatta volna. Így volt ez Szabó Dezső, Herczeg Ferenc, Tormay Cecile, Ady Endre, Nyíró József, vagy éppen Wass Albert esetében is. Olyan még nem fordult elő, hogy a bíróság élő irodalmárt idézzen be magaságos színe elé. Ez nem jelenti azt, hogy nem történtek erre próbálkozások, ám a testület, felmérve az adott ügy esetleges negatív következményeit, eljárási hibára, joghézagra és egyéb kifogásra hivatkozva, vagy más indokból, mindig elutasította annak tárgyalását. Ezúttal másképp történt. A háttérben megbúvó erők felismerték, hogy az író személyében egyszerre hurcolhatják meg, állíthatják vádpadra Közép-Európa két renitens nemzetét.

A sajtó továbbra is napirenden tartotta az ügyet. A bulvárlapok a felek magánéletében vájkáltak, írók, művészek, politikusok és más közéleti szereplők nyilatkoztak a témával kapcsolatban. Mindenki a saját meggyőződése, világnézete szerint ítélte meg a történeteket. Az igazság, az eredeti indok, ami elindította a lavinát, s ennek jogossága, avagy jogtalansága már régen nem érdekelt senkit. Olyan volt ez, mint a XIX. században történt esetben, ahol egy különös házasság során Butler János gróf hiába állította, hogy nem hált a rákényszerített feleségével, a mindenható egyház nem engedélyezte az apasági tesztet. Csak amikor az ebül szerzett gyermek felcseperedett, és szoknyát húzott, derült ki az apa kiléte.

A per, magyarosan pör, merthogy őseink igencsak szerettek vitázni földön, hagyatékon, kincsen, nincsen, első ülése rövidre sikeredett, ugyanis botrányba fulladt. Irodalmi költött alakok egy agresszív csoportja, akik fekete álarc mögé bújtak, megdobálta a bíróság épületébe érkező író. Az eset szemtanúja volt a híres belga detektív, Hercules Poirot, aki a hőzöngő tömegben felismerte Sárkányt, Arturo Uit, Otellót, Aladdint és Tarasz Bulbát is, ám a hatóságok nem adtak hitelt a jelentésének. Az önérzetes belga ezen annyira megsértődött, hogy végleg távozott ebből a történetből, hogy továbbra is azon töprengjen, Agatha Christie a szüleit vallonnak vagy flamandnak írta-e le. Én azt sem tudom, hogy egyáltalán mit keresett itt. A terembe lépve az író hangos lárma akadályozta meg abban, hogy szóhoz jusson. Kritikussá vált a hangulat, ezért a bíró kinézett a két partjelzőre, majd három éles füttyszóval berekesztette az ülést.

A történetek súlyosságát felismerve az író már felfogadott egy ügyvédet, de a szakszervezet is kirendelt egyet, sőt, az írószövetség is elküldte jogi képviselőjét. Már nem babra ment a játék, mert azt már korábban beabálta a két westernhős, akiket a filmvásznon Bud Spencer és Terence Hill személyesítettek meg.

Több hónapig húzódott a per, sokszor kellett berekeszteni az ülést különböző botrányos események miatt. Eközben a tárgyalótermen kívül is folyt a csatározás. A kishaza két érdekvédelmi tömörülése is beszállt az ügybe. Egyikük az író támogatva kiemelte annak haza-, nemzet- és sörszeretetét, Mitracseket baloldali érzellemmel vádolta, sőt, lekommunizálta, aki még arra sem képes, hogy egy ültében megigyon hat korsó, habzó életkedvet. Különbö is liberális – kiabálta, ujjával rámutatva, Fekete Dávid történész. A másik szervezet Mitracsek mellett állt ki, oda, ahol az éppen tartózkodott, az elnyomott kisembert, a meggyőződéses lokálpatriótát látatva benne, az író pedig reakciónak, klerikálisnak, irredentának, nacionalistának, később már egyenesen népnyzó fradistának, akarom mondani, fasisztának nevezte.

Egyre több irodalmár szólalt meg, és nem minden esetben az író mellett, holott a szakmai érdek valahol ezt diktálta volna, ám ebben az esetben alább való volt a mundér becsülete. Ten Gó Dő, ismeretlenül ismerős észak-koreai író, aki mostanában csak azért nem ír, mert nincs hozzá sem papírja, sem tintája, a Nemzetközi Írószövetségben felvetette, hogy zárják ki soraikból a szerzőt, és határolódjanak el tőle, kiáltványban ítélik el, és zárják átnevelő táborba. Az elhatároláshoz szögesdrótot is ígért Pamindzsongból, hiszen állítása szerint igencsak jó kapcsolatot ápol a Jóságos Vezetővel, de ha ez mégsem jönne össze, kijelentette, néhány métert a magyar-szerb határról is vételezhetnek. Az író, korábbi újságírói munkássága miatt, életveszélyesen megfenyegette a Fejvevő Demokraták nevű szélsőséges terrorszervezet. Lojális és elvkorrekt irodalmárok, az eset kapcsán nyilatkozva, látványosan kerülték, hogy kimondják Mitracsek nevét.

Lojális irodalmárok, az eset kapcsán nyilatkozva, látványosan kerülték, hogy kimondják Mitracsek nevét.

Ahogy tovább húzódott a tárgyalás, egyre nagyobb lett a visszhangja, számos szervezet, szövetség, politikus, közéleti személyiség és magánember kapcsolódott be a harcba. Az Európai Parlamentben a köznép pártja és a jobsors-oldal a szerzőt támogatta, míg a riválisok Mitracsek elvtárs-urat, akit meg is hívtak maguk közé. Teátrális előadásában elcsukló, drámai hangon adta elő a képviselőknek az őt ért sérelmeket, az átélt megpróbáltatásokat. Kohn Bandita elzöldült arccal, ordítozva kelt ki a szerző ellen, élesen követelve annak példás megbüntetését és uniós állampolgárságának megvonását. Fogtündér vitriolos kirohanást intézett az író ellen, kiemelte annak nemzeti identitás zavarát, hiszen azt sem tudja eldönteni, hogy magyar, lengyel vagy európai, netalán ukrán. Cecilia Mindsztröm felhívta a figyelmet, hogy az író baráti kapcsolatot ápol számos Orbán nevezetű személlyel, ráadásul több labdarúgó mérkőzésem is látták már, ahol olykor az európai értékeket sértő rigmusokat skandált a tömeggel, mint például a *Ria, ria, Hungária!*, vagy a *Zöld zászlók, zöld sasok...*

A szerző mellett főként az egyik magyar, független képviselő, Krisztina állt ki, megfontolt, tárgyilagos és jogilag is alátámasztott előadásban bizonyította be annak ártatlanságát. Ebből kifolyólag őt is lefasisztázták, de a kedves nyilatkozatokból alaposan kijutott a kormányfőnek is. Washingtonban,

a fehérre meszelt, oszlopos ház orális szobájából valaki felhívta Kubát, és utasította a guantanamoi bázis parancsnokát, hogy készítsen elő egy helyet, az alany személyéről a későbbiekben döntenek.

Táncos Bolond, aki újabban már az Európa Bolondja címet célozta meg, úgy vélte, ezt az esetet is fel tudja használni politikai karrierjének további befeketítésére. Ő nem foglalt állást, mindkét felet keményen bírálta. Az Egyetem téren, majd két tucat híve előtt, gyújtó hangú beszédben, némi pantomim elemet is beleadva, nehezményezte, hogy két idegen, határon túli furakodott be a magyarországi közvéleménybe, és minősíthetetlen perlekedésükkel megosztják az ország lakosságát, nagy károkat okozva ezzel az európai magyaroknak. Rámutatott, hogy az elhúzódo per milyen magas költségekkel jár az ország számára, a magyar adófizetőktől veszik el a pereskedés lehetőségét. A korábban nemzeti radikálisnak hazudott párt szóvivője, miután megvonta a vállát, azonnal közleményben bírálta, és felsorolta, hogy Mitracsek és a szerző pere mennyi

jogásznak, szakértőnek, újságírónak, tanácsadónak, politikusnak biztosít megélhetést.

Majd egy évig folyt a tárgyalás, amikor első fokon, végre, megszületett a döntés, az esküdszék a szerzőt minden vádpontban felmentette. (Ez csak vágyálom, csak az egyik olvasat, amit te alkottál, viszont az én valóságomban, bizony elmarasztaltak, és én nyertem – próbált meg zavart kelteni Mitracsek cinikus hangon, kaján mosollyal az arcán.) A Mitracsek-tábor dühöngött, azonnal benyújtották igényüket a másodfokú bíróság tárgyalására. Sőt, beadványt adtak be Strasbourgban és Hágában is, de jegyzéket juttattak el Teheránba az ajatollahok nagytanácsához is.

Vajon a hágai bíróság esetében mire számítanak, hiszen, sokéves eljárás után, éppen a közelmúltban mentettek fel egy olyan nyilvánvalóan háborús bűnöst, mint a szerb Seselj vajda? Ma már közhely, de igaz: jog és igazság ritkán találkoznak, többnyire csak a tárgyalóteremben.

Részlet a szerző hamarosan megjelenő kötetéből.

Bodnár Éva versei

Zuhanórepülés

Alámerülök... Kell a tapasztalat.
A mélység nem csak sötétség –
nem öli meg az álmokat.
Ha engeded lelkedig elérni karmait,
beszippant, lehúz,
de megtanít remélni, vágyni:
Megtanít várni... és... magasba szállni.

A magasság is csak egy állomás,
nem állandó, biztos talaj,
vagy örökké tartó kiváltság...
A magasság alatt tatóngó úr van,
megriaszt, ha rossz emléket idéz,
magasba vágyani örök álmunk,
hogy mindent feladva szálljunk
a mélységek fölé.

Kor-rom

Egyre többet akarunk:
adunk – veszünk – tartozunk.
Telerakják a zsebünket –
Bankok élik életünket!
Most már végre örülünk?!
(Amíg meg nem örülünk...!)Mindennapi rohanás,
Kocsi legyen, vagy lakás?
Eladod a lelkedet,
Hiszed, megvan mindened...
Nocsak! Még sincs hiteled?!

* Számos bibliakutató megkérdőjelezi, hogy az a bizonyos gyümölcs alma lett volna. A Szentírás nem nevezi meg a gyümölcs fajtáját. Tekintve, hogy nagy valószínűséggel, az Édenkert valahol a Közel-Keleten volt, nyilvánvalóbb, hogy szőlőről vagy fügeéről beszélhetünk. Az ENSZ valláskutató szervezete a közel múltban megjelentetett egy tanulmányt, ami a politikai korrektség jegyében kimondja, hogy az a bizonyos tiltott gyümölcs banán vagy kiwi volt, esetleg papaja. Ortodox valláskutatók erre reagálva közleményt adtak ki, amiben sűrűn emlegetik a tanulmány írójának papáját és mamáját.

Megalkuvás nélkül

Már semmi sem a régi –
a szavak, a hangok sem...
Összekulcsolt kézzel
fejet hajtok csöndben...
Az esti szürkületben
elvész halkuló imám,
S ha elhagy az erő,
kapaszkodok mégis:
Fogat csikorgatva,
csakazértis...!

Megtörni..., feladni
ezer évnyi szent hitet:
Nem lehet!
Lemondással,
büszkén hízelegve,
idegen nap fényét
görcsösen keresni...,
– Hogy lehet?! –
...amikor a miénk,
mikor az a régi
mindennél fényesebb!

...innen, van-e hova tovább

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Nagy Lea *Légörvény* című kötetéről

Nagy Lea a szó legszorosabb értelmében fiatal költő, tizen-nyolc esztendő. Nyomban sietek hozzátenni, az ifjú kor föl-
emlegetése az ő esetében semmiképpen sem tekinthető eset-
leges egyenetlenségek, zseni megoldások mentegetésének,
hiszen ritkaságszámba megy, hogy valaki már az első köte-
tében az érett alkotó irodalmi arzenáljának teljes fegyvertá-
rával felszerelve léphet az olvasó elé.

S már az első versek átböngészése után a *Légörvény* aurájá-
ba sodródunk, a művek pillanatok alatt álom és ébrenlét, szür-
reális mese és ijesztő, nyomasztó (jól nyomasztó) rögválóság
határait röptetik az olvasót. A teremtő képzelet határtalan
áradását hiteles, a látomásokhoz lényegülő költői képekbe,
aforizmákba göngyöli a lírikus. Imígyen válik a Nagy Lea-köl-
tészettől vízionáriussá és hajszálpontossá is, a versek mágikus
birodalmában elférnek és kibékülnek a groteszk, az abszurd
és a filozofikus elemek. Csak egy idézet a *Horizont* című sza-
badversből: „Majd arról kezdtem kérdezőgetni, hogy / van-e értelme

*ennek itt / Mármint ennek. Ennek, amiben fuldoklunk, / és ráfogjuk,
hogy élet, a közhelyek valósága. / Meg hogy innen van-e hova tovább.
/ Mert a gondolatát sem viselem el annak, / hogy ez esetleg egy önma-
ga farába harapó szerencsétlenség”.*

A látszólag egymásnak szögesen ellentmondó gondolatok
(paradoxonok) egymásnak feszüléséből kiszikrázik Nagy Lea
költészetének metafizikája. E versekről olykor úgy érezzük,
Gauguin misztikus képi világának költői ekvivalensei, máskor
pedig olyasfajta regényrepedések, amelyekben sorsdrámai erő-
re emelkednek az élet tragikus, tragikomikus hétköznapi
pillanatai is, erről konkrétan is tanúskodik az Ottlik Géza
szellemét idéző *Vonzások* rímelve a *Hajnali háztetők* című re-
gényre „A hajnali nap első szilánkjai / fennakadtak a budai bérhá-
zak ablakain. / A csobbanás hangjai eltűntek, / ahogy meztelen testünk
a vízbe ért / egy órája.”

Eklatáns példája ennek a *Szívmasszázs* című prózavers is,
amely egy bérházudvar sárga keramitkockás járó folyosóján
át vezet élet-halál alapkérdéseire: mi végre vagyunk e vilá-
gon, mi átutazók. Nem csoda, hogy a keresztény ember olykor
otthontalannak érzi magát a földön, hiszen, ahogy erről a
Szaladni szemben a széllel című Petőcz András-vers nyomán ké-
szült hommage is bizonyítja, mindannyian „Őrültek és bolondok
vagyunk”, permanensen „futunk mint az örültek / mint a zsidó
bolondok.”

Nagy Lea *Légörvény*

Tudod, azok a furcsa nagy állomások,
melyeknek van egy olyan hosszú kifutójuk,
várják, hogy légörvénybe kerüljenek.
S bennük egy kicsinyke költő
betűrt ingben müzlit eszik és kefirt iszik,
meg ötpercenként a kijelzőre detektál,
ahol távoli kozmoszok hangjai,
picinyke szörgolyók pampognak.
Arról fantáziál, hogy felfedez valamit,
egy presszókáv színi macskát,
akit majd örökké nyalogathat.
És esténként hallucinál.
Keringenek a keringőben,
járják a valcert, de groteszk körforgó ez.
Mindenki a saját örvényében egyedül táncol,
van, aki dőcögve, van, aki könnyedén:
ezek a *morzsatelepek*, vagy épp
zseni borotvált férfiak
körözve furakszanak, pörögnek
egy-egy tejszínű vagy kávébarna nőszemély körül.

...a versek mágikus birodalmában
elférnek és kibékülnek a groteszk,
abszurd és a filozofikus elemek.

Összegezve: nagy öröm, ha az ember a gazdag hagyomány-
kincsekben bővelkedő, mindig is sok-sok ígéretes tehetséget
felvonultató magyar lírában a kivételesség ígérését és immár
megvalósulását is hordozó fiatal költőt talál. Nagy Lea köte-
te igazolja az érzékeny és szakszerű utótanulmányt író érett
költő, Petőcz András lelkesedését, amellyel Rimbaud-hoz és
József Attilához méri az ifjú pályatársat. A *Légörvény* című
Nagy Lea-kötet egy pillanatra sem engedi ki olvasóját képe-
inek, gondolatainak szuggesztívójából. Végül, értelmezve a kö-
tetcímet is, Nagy Lea hagyja, hogy a verssorai belekerüljenek
egy örvénybe és közben eléri, hogy sodorják az olvasót is
tovább, a végtelenségig.

PÓSA ZOLTÁN

Nagy Lea, *Légörvény* – versek, Kalota Művészeti Alapítvány–
Napkút Kiadó, Budapest, 2018

BAKONYI ISTVÁN

Petőcz András legszebb versei

Van egy felvidéki sorozat, ami mögött Balázs F. Attila költő és az általa vezetett AB-ART Kiadó áll. Ez a sorozat egy-egy költő „legszebb verseit” tartalmazza, egy, a szerző munkásságát jól ismerő irodalomtörténész vagy kritikus válogatásában és utószavával. 2011-ben megjelent az a kötet is, amely Zsávolya Zoltán válogatásában és tanulmányával Petőcz András legszebb verseit tartalmazza.

A legszebb versek kötetének nyitánya a *Tompa gyűródések*, záróakkordja pedig a *Megölelt az Isten*. Két külön világ, mégsem mond itt semmi ellent egymásnak. Zsávolya Zoltán tudatos szerkesztésében így feszül a pálya íve, így érkezünk el egyik pontból a másikba. A tompa szürkeség, a táj egyhangúsága jellemezte külső és belső világtól a szakralitással érintkező pillanatig. A pálya íve kerül terítékre, és lépésről lépésre megfigyelhetjük a líra fejlődését és változásait. Azt is érdemes megjegyeznünk, hogy – a sorozat címéhez és jellegéhez hűen – itt valóban a hagyományosnak tartott művészi-esztétikai szépség számos jelére is fölfigyelhetünk, legyen szó a modernizmus vagy éppen a tradíció jelenlétéről. Ilyen részletekre gondolok például: „*A magasban...: szárnyak suhogása. / Madarak csapdosása, a magasban, / Lélegzetfojtva: állok, / Lélegzetfojtva...*” Vagy olyan sorokban, mint: „*...A hullámokon gyöngyszemek ringatóznak...*” (Hajnali fény) A „hajnal” mint a költészet minden idejében fontos napszak és motívum itt is, másutt is jelentős szerepet játszik, mint a pillanat rögzítésének, a tisztánlátásnak ideje és napszaka. Más természeti elemek úgyszintén feltűnnek, pl. a tenger az *Egy fogalom megközelítése* című nagyszabású műben. A szöveg új lehetőségei, a jelentés kitérítése itt sem hiányzik, de hiányoznak a kötetből azok a legmerészebb vizuális kísérletek, amelyek szintén Petőcz András lírai pályájának fontos részei, és amelyekből a legteljesebb összeállítás a 2018-as *Concrete (experimentális költészet 1980–2018)* című albumban jelent meg.

Itt is megjelenik az emberközeli Isten, aki majd később is fontos szerepet játszik a Petőcz-versekben. (Érdekes, hogy kis kezdőbetűvel írja, nem úgy, mint majd *A megvénhedt Isten* című, 2016-os verseskötetben...) Itt ezeket a verseket találjuk: *Kívándorol az isten, Az isten Bécsben, Szorong az isten*. Más ez, mint a zárójelversekben megtalálható főhajtás az Úr előtt. Itt a hétköznapiakban ténfergő, emberarcú Isten van jelen, aki „leszállt” a földi gondok világába. És az alázat a mindenkor művészi értékteremtésnek is fontos összetevője. S ma már egyre inkább azt látjuk, hogy ez a magatartás jellemzi Petőczöt, a világhoz és a költészethez, az irodalom egészéhez fűződő viszonyát. A *Concrete* című kötet összegző erejével valóban lezárult egy korszak, és ezt a korszakváltást a legszebb versek gyűjteménye is jól illusztrálja.

A korábbi, avantgárd időkből származtatható „*bizony mondom néktek*”-féle „mantra” egyre mélyebb értelmet nyer az istenes verseiben. *Az isten Bécsben hőse*, „...*Bőrdöt cipelt, és olyan / igazán szomorú volt...*”, a *Szorong az istenben* pedig „...*Annyira sápadt és fáradt az arca!...*” Akár Ady Endrének *A Sion-hegy alatt* című verséig is visszamehetünk, hiszen ott meg „...*Tépedten, fázva fűjt, szaladt / az én Uram, a rég feledett...*” Mint oly sokaknál, ezekben a részletekben is ott kísért a teremtés következményei miatt elkeseredett Úr alakja, de akár az első mozgató elvét is említhetnénk. Költőnk újragondolja és újratekinti a kivételes élményt, és egyfajta sajátos istenképet alkot ezáltal. Ugyanakkor azt is észlelhetjük, hogy az 1980 körül kialakult hang ugyan már a múlté, de az experimentális költészet eredményeit bizonyos értelemben átmenti, és azok hatásai a későbbi szövegekben is észrevehetők.

„*Itt a hétköznapiakban ténfergő,
emberarcú Isten van jelen,
aki „leszállt” a földi gondok világába.*”

Az *Európa metaforája* sűrű szövege jelzi a szellemi vonzalmat, az európaiság legjobb hagyományainak a folytatását. Azt a vágyat, amely a „vén” földrészt válságos idején különösen fölerősödik, egyébiránt hasonlóan a Franciaországban folyamatosan végbemenő aggasztó jelenségek miatt érzett fájdalomhoz. Európa itt ugyancsak „megszemélyesedik”, hasonlóan az Istenhez. Emberi tulajdonságok jellemzik, nevet, bohóckodik, vigyorog, stb. Kérdés, hogy voltaképpen Európáról van-e itt szó egyáltalán... S a végkifejletben valami harmóniavágy nyer szövegtestet: „...*Teleszívod magad friss / levegőggel, futásod, rohanásod emlékezetedben / felidézed, és mosolyogsz. / Megszívod tüdődet / levegőggel, baj már nem érhet, végtelen a / nyugalom benned, végtelen benned a nyugalom.*”

Az európaiság egy másik versben is fontos teret nyer, fizikai és szellemi értelemben egyaránt. Az *Európa rádió, éjszaka* szövegének áradása sok mindent földidéz az olvasó tudatában, emlékeiben, vágyaiban. A vers először az *Élet és Irodalomban* jelent meg 2003-ban, abban az időben, amikor már a nagy utazások elé nem gördítettek különösebb akadályt mifelénk. Ezt a szabadságérzetet fejezi ki ez a nagyon olvasmányos szabadvers, amely a megvalósult álmok egyikét állítja a középpontba. Persze asszociálhatunk a korábbi korszakban fontos „médiaszerepet” betöltött *Szabad Európa* Rádióra is, mint az akkori közelmúlt sokak számára oly fontos forrására. Ide is tartozik, amit maga a költő írt a másik, hasonló tematiká-

jú vershez, a már említett *Európa metaforájához*: „A 80-as években minden a szabadságról szólt. A szabadság hiányáról. Arról, hogy nem lehet kibeszélni a dolgokat. Ezért aztán mindig mindent ki akartunk beszélni. Arról, hogy nem lehet utazni. Ezért aztán mindig utazni akartunk. Álldogáltunk az IBUSZ-irodában, az akkori Tanács körúton, a Filmmúzeumhoz közel, álltunk a sorban, hogy útlevelet kapjunk. Ez a sorban állás a szabadságról szólt. És az is a szabadságról szólt, hogy egyáltalán eljussunk a sorban állásig, mert az utazáshoz meghívó levél kellett, ami azt igazolta, jogom és lehetőségem is »Nyugatra« utazni, hiszen rokonom, ismerősöm van ott, aki vállalta ott-tartózkodásom költségeit...” (Petőcz András: A szabadság metaforája) S ennek az időnek a múlttá válását dokumentálja ez a mű, fölidézvén a korábbi megaláztatások korát. Megint elmondhatjuk, hogy az utazás egyszerre földrajzi, és ugyanakkor szellemi is, hiszen a történelmi pillanatok fölidézése legalább ennyire fontos. A versbeszéd pedig ugyancsak szintézis-igényű: benne van az állandóan kísérletező költő szemléletmódja és szövegszervezése, miközben egy pillanatra sem hagyja, hogy lankadjon a figyelmünk. Ötletes és szellemes mű, ilyen részletekkel: „...valami ismeretlen nyelv ismeretlenül hadar, majd / mariah carrey / híhetetlen magas hangon azt énekl, / hogy always be my baby, szinte könyörög, / nem tudom, mondom magamban, / majd meglátjuk, mariah...” A felszabadultság érzését kiáltja a világba a költő, egy olyan földrészen, ahol minden nagyon ismerős a számára. „...Az európaiság kérdésköre e kötetből látszik kitiüntetett szerepet kapni Petőcz költészetében. Mit jelent az, hogy európai, és mindez milyen formában tárható fel a beszélő és az olvasó számára: ezek azok a kérdések, amelyek az Európa rádió, északában a folyamatos száguldás (ország)határokon keresztül, és a mindenhol otthonosság érzésével válaszolnak...” (Dobás Kata: Meg nem írt kritikák helyére, Petőcz András: Európa rádió, Spanyolnátha, 2009. ősz) Az *Európa rádió* című kötet 2005-ben jelent meg.

Sokszor szólunk Petőcz András verseinek egyik sajátosságáról, azok repetitív jellegéről, megoldásairól. A legszebb versek kötetében van ilyen című műve is. A szöveg sajátossága, hogy kikerülhetetlen a zeneiség. Kulcsszavak itt: a végtelen öröm, a lebegés, a nyugalom vagy éppen a tűnékenység, a közeledések és a távolodások, a végtelen mosolya. Egyfajta lírai (és zenei) meditációban lehet részünk a befogadás közben, és mindez egy magasabb szférába is emelhet bennünket. Ugyan vannak, akik a költészet és a meditáció kapcsolatát problematikusnak tartják, ám itt mindenképpen érvényes lírai megoldásnak lehetünk a tanúi. Mindezzel is összekapcsolható Zsávolya Zoltán utószavából ez a részlet: „...Végül a repetitívitás vagy a meditativitás területéhez tartozó légies-lebegős szonettek, együtt a szintén meditatív hosszabb költeményekkel, e koncentrált válogatás lehetőségeihez képest bőségesen szerepelnek...” (112.) A klasszikus értelemben vett szépségnek is tökéletesen megfelelő versbefejezés a *Repetitívben*: „...és legyen lebegés. Nevetése lebegő legyen, / mintha mosolyogna. Csupán mosolygás legyen! / Végtelen legyen a végtelen mosolya, és / tűnékeny öröme legyen moccanatlan”. Szepes Erika szerint: „...Az eljárást címmé emelő versben ...a variálódó elemek a hangulatainknak, a környezet változásainak leginkább kitett állapotok: öröm és nyugalom, melyek a változékonyságukra, illékonyágukra utaló lebegés-szóval ...kerülnek ismétlődő körforgásba...” (Szepes Erika: A mozdulatlan mozdulás, Avagy Petőcz András nyugtalan utazása, Tiszatáj, 2001/3. 59.)

A legszebb versek kötete jól mutatja, miképpen zajlott le a korszak- és hangváltás Petőcz András lírai pályáján. Anélkül, hogy bármi kizárólagosságra gondolnánk, megjegyezhetjük,

hogy a magyar költészet történetéből talán a *Nyugat* fémjelzte eszményhez áll a legközelebb az idők során kiküzdött nyelvezete és stílusa, ugyanakkor nem vitás, hogy mindvégig őrzi a saját maga által megteremtett és csak rá jellemző jegyeket, poétikai eljárásokat. Kedvenc eljárásai közé tartozik bizonyos, ma már klasszikusnak látszó versrészletek, vendég-szövegek beépítése saját műveinek világába. Akusztikus versei közül pl. ilyen a Radnóti Miklóst megidéző *Akusztikus vers Radnóti Miklós szövege alapján* című műve, amelyben a mártírköltő híres, *Erőltetett menet* című verséből emel át szavakat, s ezzel mintegy modern emlékművet is állít a költőelődnek. A legszebb versek kötetében pedig ehhez hasonló kísérlet a *Szeptember végén*, melyben természetesen Petőfi Sándor műve a „célpont”. Gyakori játék az ilyesfajta kísérlet a költészetben, és az is gyakori, hogy ilyenkor új összefüggések kerülnek napvilágra. S az eredmény egy emlékezetes szerelmes vers, a huszadik század és Petőcz András hangján. A „variációk” finoman idézik meg a költőelőd klasszikus költeményének világát, és szinte észrevétlenül tűnik elő a saját hang. „Virágok mozdulása lenn a völgyben / az ablakban: falombok szárnyalása. / Látod a téli világot, a messzeségben / a hegyekben hópelyhek egyhangúsága / Szívemben még: tiszta és izzó fényesség / A magasban: madár-szárnycsattogás / De látod: ezüstös csillogásod a hajamban / A hajamban: mind-sűrűbb ezüstös csillogás...” Íme, az első versszak hangütése, és ebből fejlődik ki a további, intim közlések sora. Egy meghitt kapcsolat természetrajza, amelyből hiányzik a Petőfi-vers romantikus befejezéséhez hasonló megoldás.

Ez a költészet beskatulyázhatatlan, akkor is, ha előszere-ttel használunk vele kapcsolatban különféle minősítéseket. Így például azt, hogy posztmodern. Ugyanakkor ez, a múlt század hatvanas éveitől használt fogalom bizonyos mértékig ráillik Petőcz András életművére. Azt mondják, hogy a posztmodern lényegéhez tartozik a szubjektum önazonosságának megkérdőjelezése, vagy éppen követői kétségbe vonják az abszolút világmagyarázatok létét. Hasonlóképpen jellemzi a nyelvvel való folyamatos kísérletezés. Petőcznél alighanem ez az utóbbi minőség a legkönnyebben tetten érhető. Lírájában épp úgy, mint a prózájában. Zsávolya Zoltán szerint: „...A magyar posztmodernről szót ejtve tehát immár kikerülhetetlenként tűnnek fel Petőcz András lírai művei is az értelmező előtt, másképpen szólva: a posztmodern tanulhat valamit most már Petőcz Andrástól is...” (110.)

Ő is számol olyan, sok évszázados hagyományra visszatekintő témákkal, mint például az idő múlása és fogyása. Igaz, itt is mentes a közhelyes megoldástól. *Zsugorodik a zsugori idő* – írja egyik verse fölé címnek. „...Figura etymologica, keretes szerkezet, refrén-sorok: mind-mind a repetíció lehetőségei. Egyszerre valósulnak meg egy olyan versben, amely ellentétekre és az ellentétek kiegyenlítődsére épül; a verscím képez keretet az utolsó sorral: »Zsugorodik a zsugori idő«, ez a sor egyben a refrén-sor is, és ez tartalmazza a figura etymologicát...” (Szepes Erika i.m. 61.) A formai és verstani sajátosságok mellett a közlések tartalma sem mellékes, s bár zsugorodik és fogy az idő, azért van a végkicsengésben valami ezzel szembeszegülő „mégis”-szándék is: „...A játék tágit: belül. S ez a fő! / Nem érdekel, ha szállírányom nincsen, / csinálni kell, és csökken ereinkben / a feszültség, habárha: // zsugorodik a zsugori idő.” Ez a fajta szándék vezérli a továbbiakban is Petőcz András irodalmi törekvéseit.

Részletek a szerző hamarosan megjelenő *Petőcz András újabb korszaka* című könyvéből.

A zene pszichológiája

Elisabeth Hellmuth Margulis könyvéről

Kulturális vagy biológiai gyökerei vannak a zenének? Milyen a hatása az emberi egészségre? Hogyan alkalmazható terápiaként? Miként befolyásolja a korai zeneoktatás a gyerekek matematikai képességeit, memóriáját, iskolai teljesítményét? Miből áll a főemlések, sőt az élővilág más szereplőinek zeneisége? Mi „működteti” a bizonyára már mindenki által megtapasztalt dallamragadás jelenségét? Többek között ezekre a kérdésekre is választ ad *A zene pszichológiája* című kötet.

Elisabeth Hellmuth Margulis számtalan aspektusból vizsgálja a zene ember általi befogadásának mikéntjét. Olyan kérdésekre is rávilágít, amelyek fel sem merülnének a mindennapjainkban, mert evidenciaként kezeljük a létezésüket. A szerző nagy eredménye, hogy az, ami eddig oly természetesnek tűnt, pillanatokon belül átértékelődik előttünk. Ilyen a gyermekek zenei tanulásával kapcsolatosan végzett kísérletek eredménye, az altatódalok univerzális jellege vagy a nyelv és a zene kapcsolata.

Szintén érdekes a szerző azon fejtegetése, hogy a zeneiség kulturális eredetű vagy a valami mélyen ösztönszerű, úgymond biológiai szükséglete az emberi fajnak. Külön érték, hogy a szerző nem ragad le egyetlen módszertan vagy tudományág ismereteinek, eredményeinek ismertetésénél, bátran merít antropológiai, matematikai, zenetudományi, pszichológiai és orvostudományi területekről is, hogy az olvasó minél átfogóbb képet kapjon arról, mi számít zenének, vagy egyáltalán mi is az a zene.

A szerző nagy eredménye, hogy az, ami eddig oly természetesnek tűnt, pillanatokon belül átértékelődik előttünk.

A kötet külön fejezetet szentel a jövőnek. Mint a szerző kifejti, az úgynevezett big data megjelenése számos területen fejtette ki hatását, előre jelzett járványokat, megújított vásárlási szokásokat, ugyanígy a zenepszichológiára is hatással van. A ma technikai vívmányai teszik lehetővé, hogy olyan anyagokat vizsgálhassunk, amelyekre 50 éve nem volt lehetőség, és ehhez már nincs szükség emberi résztvevőkre. De nemcsak ezek az anyagok válhatnak a big data alanyaivá, hanem az emberi szokások, amelyekről élő adatokat is kapunk a mobiltelefon- és internethasználat által. A mobilok ezen felül mára fiziológiai érzékelőkké váltak, felhasználási lehetőségük egyelőre nem ismer korlátokat. A Google mérnökei a felhasznált adatokból kreálnak számítógép alkotta zenét. A gépi intelligencia olyan fejlett módon képes elemezni a

zenét, és az eredményeket új művekhez felhasználni, hogy az embert is megtévesztené eredetisége – írta.

A szerző, Elisabeth Hellmuth Margulis az Arkansas-i Egyetem munkatársa. Zeneszerzői tanulmányait a Columbia Egyetemen folytatta. A zenét a kognitív tudományok felől közelíti meg, elsődlegesen azt vizsgálja, hogy a zenei struktúra és a zeneileg nem képzett befogadók között milyen kapcsolat alakul ki. Számos zenetudományi folyóiratban publikál, rendszeresen tart előadásokat az Egyesült Államokban és Kanadában.

A zene pszichológiája című kötet, valamint a kiadó korábban megjelent kiadványai megvásárolhatók a PABooks szeptemberben megnyílt első könyvesboltjában, a Bölcs Várban.

A kiadó gondozásában megjelenő könyvekről folyamatosan hírt adunk a www.pallasathenekiado.hu oldalon, ahol a kötetek webshopon keresztül is megvásárolhatók.

A Pallas Athéné Könyvkiadó kiemelt figyelmet fordít a közösségépítésre is. Facebook (www.facebook.com/PallasAtheneKiado) oldalán az érdeklődők további hasznos, érdekes információkat találhatnak a megjelenő könyvekről és a hozzájuk kapcsolódó eseményekről.

Füstmentes, egészséges regény

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Szemem előtt fölsejlik a – nem is oly távoli – jövő. Igen, már látom is! „Vágytól girhes” emberek szomjúhozzák, éheznek, kívánják, sőt akarják a *Vágytól girhes* című regényt – elolvasni. Szabó Balázs Ákos regényét, melyet a Hungarovox Kiadó jelentetett meg, még a tavalyi esztendőben.

Ez, kérem, egy nagyon egészséges regény: semmi cigaretta, semmi alkohol, semmi hasonló pokoli, egészségtelen káros szenvedély. Csak szelídség, jóság, szeretet. Szóval érzelmek. Mi több: pozitív érzelmek. És persze művészetek. Minden mennyiségben. Főleg irodalom. Szépirodalom. Bizony, erre van szükségünk. Magas irodalomra, mély irodalomra.

A régi világ elenyészik az új igyekezet tüzeiben – mondja Szarumán *A Gyűrűk Urán*ban. Hol van már Mark Twain és az ő felettébb szájalmas, ósdi, mondhatnám archaikus életfelfogása: Nincsen káros szenvedélye? És most jobb neki? Vagy, szintén tőle: Ha rám jön a sportolhatnék, mindig lefekszem az ágyamra, és megvárom, míg elmúlik. De félre a tréfával, itt komoly dolgokról van szó!

Szabó Balázs Ákos bátor férfi. Aki ilyeneket mer leírni, azelőtt le a kalappal: „Azon az éjjelen a Gellérthegy felett olyasmit láthattak a mennybolt-kémlelők, amire még nem volt példa a történelem során: Bach zongoramuzsikájának hatására milliányi csillag hullatta könnyeit.” (150. old.) „Az pedig, hogy Szuri, ha álmából verik fel, akkor is levezényli a Requiemet, nem volt kérdéses” (106. old.) Szuri tehát egy különleges lény.

Szuri tulajdonképpen egy szurikáta. Egy valóságos mese-figura. Állatnál, embernél több – és persze jobb. És persze okosabb. Még ételt is tud készíteni. Mindent tud, mindenről

van véleménye, sőt e véleményeit emberi szóval közli is; klaszikusokat idéz. Shakespeare-t kiváltképp szereti... És ez nem mese! Mint ahogy az sem, ahogy és amikor a főhős (melyik az igazi főhős, Szuri vagy a narrátor taxis? – az itt a kérdés. Hát persze, hogy az előbbi!), rátalál Szurira. „A gyámoltalanság szentjánosbogarai csillogtak gombszemeiben” (9. old.) Hát nem cukí? Nem egy imádnivaló, édes kis jószág? De, az.

A széplelkű taxis meglátta és megszerette, aztán haza is vitte. Együtt laknak, együtt alszanak, együtt esznek a továbbiakban. És mesésnél mesésőbb kalandokba keverednek. Viszont az élet nem csak kalandokból áll. „Természetesen buktam az ügyfeleket az edzések alatt, de a gyúrás éppolyan fontos részévé vált az életemnek, mint a magasművészetek” (17. old.)

A nyájas olvasó pedig ízeltőt kap az egészséges táplálkozás (és életmód) magas művészetéből is. „Az utolsó kanál kásával leküldtem a vitaminadagomat, majd elzártam a csirke alatt a főzőlapot. Az illatos húst a rizzsel és a brokkolival együtt, egyenlő arányban szétdobtam két gigászi műanyagdobozba, s rájuk illesztettem a fedelüket. Elmosogattam, és kivettem a mélyhűtőből egy zacskó spenótot és két szelet tilápiát, estére. Alaposan átsikáltam a fogaim, öblögtem az alkoholmentes eukaliptuszos szájjvízzel, s bekentem az arcom és a kezem kedvenc kakaós testápolómmal.” (16. old.) – És íme, színről színre előttünk van a Tökéletes élet minden csínja-bínja – úgy szólván egy recepten, bárki számára „kiválthatóan”, és minden mellékhatástól mentesen.

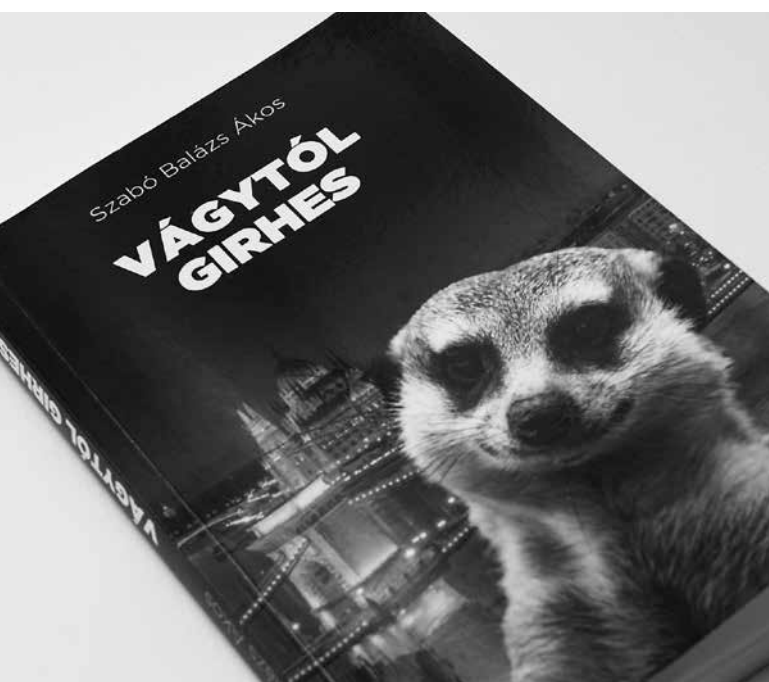
Szerintem Szabó Balázs Ákos egy igazi próféta. El kell ismernünk: rengeteg mindenben igaza van. Ez a világ nem szép, nem jó. (Mármint a valóságos). Teremteni kellett hát egy jobbat, szebbet. Ő ezt meg is tette. Ráadásul, a regényéhez egy tökéletes mottót talált, Csehovtól: Nem olyannak kell ábrázolni az életet, amilyen, nem is olyannak, amilyennek lennie kellene, hanem olyannak, ahogy álmainkban megjelenik. Egy másik ember álmába beletekinteni – a kegyelemmel határos dolog (Vagy tán egészen az.). Eszembe jut erről még egy kevéssé ismert, kortárs lengyel író gondolata az írásról: Úgy és olyat kell írni, amit mi is szívesen olvassunk. Ezt nevezem én írói tisztességnek.

Nos, véleményem szerint ezt a regényt a világ íratta Szabó Balázs Ákossal. Igény és vágy keletkezett a *Vágytól girhesre*, és íme, meg is jelent, teljes valóságában. Mondhatnánk csodának is, de akár szükségszerűségnek is.

Merjünk nagyot álmodni, egyáltalán: álmodni – üzeni a regény. Aki elolvassa, több lesz, jobb lesz. És tényleg, hátha a – nem is oly távoli – jövőben, az utcai falakon nem otromba tegek, meg effélék lesznek fölfestve, hanem igazi idézetek, igazi költőktől – valódi üzenetek.

JAHODA SÁNDOR

Szabó Balázs Ákos: *Vágytól girhes*, regény, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018

SAITOS LAJOS

Gerezdek

Aforizmák, naplójegyzetek

A humor a költő vidám halála.

Atanasz Dalcsev

Forbáth Imre emlékének

A vándornak örök úton levés az élete; számára,
ha egyik út véget ér, kezdődik egy másik.

Király vagyok. Van koronám is. A bal felső hatoson.
Bévíl hordom, mint kimondhatatlan büszkeségemet.

A szeretetlenség fölpuhul szeretettségé.
A szeretettség szeretetlenségéé kérgesül.

Egyeseknek! Rossz borverset írni
fölér a borhamisítással.

Igazság: inkább kétszer mondd ki,
mintsem egyszer is elhallgasd!

Pézt pénzt fial; láttam a kicsinyeit – az apraját.

Olvasom, hogy Argentínában kétszer annyi marha él, mint
ember. Ami azt illeti: nálunk is kétszer annyi a marha...

Hiába nyújtózkodsz, csak akkora vagy,
mint ameddig a körmöd ér.

Kétféle valóság: a lóság és az örökkévalóság.

Jó példával lehet elől járni, a rosszal csak csörtetni lehet.

A földre született ember sohasem elégedett meg
létállapotával, mindig-mindig a mélységes-mély
és a hallatlan magasság izgatta föl testbe-öltözött lelkét.

A gyöngéket leutánozzák, az erőseket meg – követik.

Vers, vers – de nem költemény. A költészet nem felhőjáték,
a költészetet keresd a gyereklábbal „égre” rúgott porban.

Nosza, legények! Lehet vitatkozni;
csak a szekercét nem lehet lesből egymás hátába vágni.

Már az is győzelem, ha a megfigyelt túléli besúgóját.

Istencsapás; mint mikor a pofongyárban
kiszakadnak a zsákok.

Jövedelemadó 1%

TISZTELT OLVASÓNK! KEDVES BARÁTUNK!

A *Búvópatak* szerkesztősége és kiadója nevében arra kérjük a
lap olvasóit, barátait és szerzőit, hogy személyi JÖVEDELEM-
ADÓJUK 1%-ÁT A BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY javára ajánl-
ják fel!

A kedvezményezett adószáma: 18776278-1-14

A kedvezményezett neve: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Az alapítvány legfőbb feladatának a *Búvópatak* folyóirat ki-
adását tekinti.

KÖSZÖNJÜK!

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Szabó Pap Edit

Munkatársak: Lukáts János, Németh István Péter,

†Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2019. február, sorszáma: 2/2019

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A *Búvópatak* Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

IBAN szám: HU62 – BIC (SWIFT kód): BACXHUHB

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Horkay István grafikája

Kapható az újságárosoknál

A *Búvópatakot* 2019-ben is keressék az újságárosoknál!
A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető
az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓINK

